

MEDICINSKA FAKULTETEN

Lunds universitet

Avdelningen för logopedi, foniatri och audiologi

Institutionen för kliniska vetenskaper, Lund

Kartläggning av en talpraxidrabbad persons skriftliga kommunikation utifrån ett AKK-perspektiv för vuxna med förvärvade tal- och språkstörningar

Siri Friberg Acuff & Fanny Silfwerbrand

Logopedutbildningen, 2012

Vetenskapligt arbete, 30 högskolepoäng

Handledare: Pia Apt & Pernille Holck

SAMMANFATTNING

I denna fallstudie kartlades den totala expressiva, skriftliga kommunikationen hos en person med total talapraxi. Den skriftliga kommunikationen sträckte sig över två års tid. Syftet med kartläggningen var att utifrån forskningspersonens skriftliga kommunikation få ökad kunskap om möjligheten att använda bildbaserad AKK som ersättning för tal och hur den i så fall skulle kunna vara utformad. Kommunikationen analyserades när det gäller form och innehåll. Resultaten visade att det skulle vara svårt att välja kommunikativt relevanta ord att inkludera i ett motsvarande bildbaserat AKK-hjälpmedel, då materialet innehöll mer än 1500 ord och då många av dessa förekom endast en gång. När det gäller illustrerbarhet av substantiven framkom att nästan hälften av dem var svåra att illustrera. Slutsatsen från denna fallstudie är att det hade varit svårt att översätta denna persons expressiva språkliga kommunikation till bildbaserad AKK.

Sökord: Kommunikationsstörningar – Afasi – Talapraxi – Bildbaserad AKK – Kommunikationsböcker.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid
1. BAKGRUND.....	1
1.1 Syfte.....	1
1.2 ICF.....	1
1.3 Kommunikationsstörningar.....	1
1.4 Rehabilitering vid neurologiska kommunikationsstörningar.....	2
1.5 AKK-hjälpmedel vid afasi.....	2
1.5.1 Bildbaserade kommunikationsböcker för personer med afasi.....	5
1.6 Pragmatik.....	6
1.7 Pragmatiska problem vid afasi.....	6
2. METOD.....	7
2.1 Forskningspersonen.....	7
2.1.1 Anamnes.....	7
2.1.2 Forskningspersonens upplevelser av kommunikationsboken.....	8
2.2 Analys av den skrivna kommunikationen.....	8
2.2.1 Lexikon.....	8
2.2.2 Grammatik.....	10
2.2.3 Samtalsämnen.....	10
2.2.4 Funktion.....	10
2.2.5 Bilder och obegripliga ord.....	11
2.2.6 Andra skriver i boken.....	11
2.3 Etiska överväganden.....	11
3. RESULTAT.....	11
3.1 Lexikon.....	12
3.1.1 Ordklasser och siffror.....	12
3.2 Grammatik.....	14
3.2.1 Verbens tempus.....	14
3.2.2 Satser.....	14
3.2.3 Antal ord per yttrande.....	15
3.3 Samtalsämnen.....	15
3.4 Funktion.....	16
3.4.1. Kommunikativa behov.....	16
3.4.2 Frågor.....	17
3.5 Bilder och obegripliga ord.....	17
3.6 Andra skriver i boken.....	17
4. DISKUSSION.....	18
4.1 Resultatdiskussion.....	18
4.1.1 Frekvens.....	18
4.1.2 Illustrerbarhet.....	20
4.1.3 Kategorier.....	21
4.1.4 Övriga iakttagelser.....	22
4.2 Metoddiskussion.....	22
4.3 Slutsats och framtida forskning.....	23
TACK.....	23
REFERENSER.....	24

BILAGOR

Bilaga 1. Brev till forskningspersonen.....	I
Bilaga 2. Medgivandeblankett.....	II
Bilaga 3. Intervjufrågor.....	III

1. BAKGRUND

Att kunna delge andra sina tankar och känslor och att kunna uttrycka önskemål och behov är en självklarhet för många. Men vad händer när ens kommunikationsförmåga i form av tal och/eller språk har blivit nedsatt till följd av en förvärvad hjärnskada? Det finns alternativa sätt till kommunikation, så kallad AKK (Alternativ och/eller Kompletterande Kommunikation) som i sådana fall kan bli aktuella att använda. I dagsläget finns ett antal AKK- hjälpmedel inom rehabiliteringen för vuxna personer med dessa funktionsnedsättningar (Heister Trygg & Andersson, 2009). Flera tusen personer per år i Sverige drabbas av förvärvade tal- och/eller språkstörningar till följd av neurologisk sjukdom eller skada (Heister Trygg & Andersson, 2009) och det är därför av intresse att denna grupp kan erbjudas AKK-hjälpmiddel som på ett välfungerande sätt kan förmedla det personen önskar.

1.1 Syfte

I denna studie kartlades den skriftliga kommunikationen hos en person med total talapraxi. Syftet med denna fallstudie var att utifrån forskningspersonens, hädanefter förkortat som fp, skriftliga kommunikation få ökad kunskap om möjligheten att använda bildbaserad AKK som ersättning för tal, och hur den i sådana fall skulle kunna vara utformad. Dessa resultat kan i sin tur ge implikationer för bildbaserad AKK för personer med förvärvade kommunikationsstörningar. Kommunikationen analyserades vad gäller form och innehåll, samt avseende förändring över tid.

1.2 ICF

Alla människor har en grundläggande rättighet att kommunicera, oavsett om man är barn eller vuxen, eller har en medfödd eller förvärvad skada som påverkar kommunikationsförmågan (Heister Trygg & Andersson, 2009). Vanliga anledningar till att kommunicera med andra är att man vill informera, fråga, argumentera, visa känslor, roa, retas, eller uttrycka önskemål (Heister Trygg, 2008). WHO:s ICF-klassifikation från 2001 (International Classification of Functioning, Disability and Health; översatt till svenska av Socialstyrelsen 2003) erbjuder en struktur och ett standardiserat språk för att beskriva funktionsförmåga och funktionsnedsättning hos en person i förhållande till omgivningen (Hartelius, 2008). En viktig del av klassifikationen är alltså omgivningsfaktorer och dessa kan antingen underlätta eller hindra en persons upplevelse av sin funktionsnedsättning och sin delaktighet i samhället (Socialstyrelsen, 2003). En persons sjukdomstillstånd i förhållande till omgivningsfaktorer kan göra att man begränsas i sin delaktighet i samhället.

1.3 Kommunikationsstörningar

Vid kommunikationsstörningar påverkas en individs förmåga till social interaktion. Två diagnoser där kommunikationsförmågan påverkas är talapraxi och afasi.

Apraxi står för en förvärvad neurologisk störning som drabbar förmågan att utföra viljemässiga och inlärda motoriska program. Svårigheterna beror inte på nedsatt muskelrörlighet, känsel eller kognition (Apt, 1997; Eriksson, 2001; Knollman-Porter, 2008). *Talapraxi* drabbar förmågan att tala på grund av svårigheter med den viljemässiga programmeringen av artikulatorerna, det vill säga att hitta och/eller att sekvensera artikulationspositionerna så att talet låter smidigt och flytande. Skadan återfinns oftast i vänster hjärnhalva (Square, Roy & Martin, 1997). Det finns två typer av talpraxisförmåga, afferent och efferent. Afferent talapraxi innebär en nedsatt förmåga att hitta rätt

position för enskilda språkljud. Skadan återfinns oftast postcentralt. Efferent talapraxi innebär svårigheter att på ett smidigt och flytande sätt sätta ihop artikulationspositionerna till ett rörelseprogram. Vid denna typ av talapraxi återfinns skadan oftast precentralt. Vid de flesta fall av talapraxi har den drabbade svårigheter av både afferent och efferent karaktär (Apt, 1997). Talet hos en person med talapraxi utmärks av att det är trögt och trevande, trots att personen vet vilka ord och meningar han vill säga.

Afasi är en språklig störning till följd av en förvärvad hjärnskada (Eriksson, 2001; Apt, 1997; Benson, 1993; Caplan, 1987; Eisenson, 1984). Hos de flesta personer med afasi återfinns skadan i vänster hjärnhalva. Störningen innebär nästan alltid att personen både har svårigheter med att förstå språk i tal och skrift, så kallade impressiva afatiska symptom, och med att producera språk i tal och skrift, så kallade expressiva afatiska symptom. Gemensamt för talat och skrivet språk är att det är ett konventionellt och huvudsakligen arbiträrt symbol- och regelsystem, vilket i första fallet tolkas auditivt och i det andra visuellt (Apt, 1997). Det är den grundläggande symbolförståelsen som är skadad vid afasi, och detta drabbar även förmågan att lära sig språk. Hur afasin yttrar sig och hur allvarlig den är beror på skadans lokalisation och utbredning. Symptomen varierar och kan bland annat ge personen grammatiska svårigheter, ordfinnandeproblem, problem med ljudsystemet och/eller prosodin (Apt, 1997).

1.4 Rehabilitering vid neurologiska kommunikationsstörningar

Många patienter med afasi har haft en fullödlig språklig förmåga som genom förvärvad hjärnskada mer eller mindre har gått förlorad. Det är naturligt att dessa patienter i första hand vill återfå den språkliga kommunikationsförmåga de hade innan de drabbades av en kommunikationsstörning, menar Heister Trygg och Andersson (2009).

Inom afasibehandling finns olika typer av intervention. I till exempel den symtombaserade, lingvistiska behandlingen utgår logopeden från språkliga tester för att få fram vilka språkförmågor som är drabbade. Behandlingen är sedan inriktad på att återuppbygga dessa förmågor (Ahlsén, 2008). I den pragmatiska och funktionella behandlingen läggs fokus på att patienten ska få så effektiv kommunikation som möjligt. Detta kan uppnås med multimodal kommunikation, till exempel med olika typer av hjälpmedel, så kallad AKK (Ahlsén, 2008). Att endast fokusera på att återuppbygga den språkliga förmågan hos personer med afasi är inte tillräckligt i rehabiliteringssyfte menar Lyon, Cariski, Keisler, Rosenbek, Levine, Kumpula och Ryff et al. (1997). Worrall (1995) föreslår att afasibehandling bör ha en mer funktionell inriktning, som ett komplement till neurolingvistisk afasibehandling. Alltså att det i behandlingen även läggs fokus på pragmatisk och funktionell behandling. Afasibehandling med funktionell inriktning på kommunikation kan minska personens upplevelse av funktionsnedsättningen (Worrall, 1995).

1.5 AKK-hjälpmiddel vid afasi

AKK finns i olika former, t. ex som tecken, symboler, bilder eller skrift. Det finns AKK som är hjälpmedelsoberoende, samt grafisk AKK som är hjälpmedelsberoende. Hjälpmedelsoberoende AKK innefattar naturliga reaktioner, gester och tecken, medan hjälpmedelsberoende grafisk AKK innefattar t. ex bilder, Pictogram, bokstäver och Blissymboler. Grafisk AKK finns representerad i hög- och lågteknologiska varianter (Heister Trygg & Andersson, 2009; Murray & Goldbart, 2009). Exempel på högteknologisk AKK är bland annat dator och iPad med talsyntes. Exempel på lågteknologisk AKK är en bildbaserad kommunikationsbok. Personer som använder sig av AKK kan delas in i tre grupper där AKK används enligt följande: 1) endast som uttrycksmedel, 2) som

stöd för uttryck och förståelse, och 3) som ersättning för både uttryck och förståelse (von Tetzchner & Martinsen, 1996). I detta sammanhang kan man tala om kommunikativ kompetens som definieras som förmåga till funktionell och ändamålsenlig kommunikation i naturliga miljöer och förmågan att adekvat kunna möta sina dagliga kommunikationsbehov. Då en patient förlorat en del av sin språkförmåga, eller förmågan att tala, kan AKK användas för att i så stor utsträckning som möjligt bibehålla personens kommunikativa kompetens (Light, 1989). AKK för personer med afasi, som inte innebär gester, minspel och pekningar, bör vara icke-symbolbaserad och istället innehålla ritade bilder och fotografier eftersom symbolförståelsen ofta är störd vid afasi (Heister Trygg & Andersson, 2009).

I en studie omfattande 27 personer med afasi framkom det att personerna med grav afasi aktivitetsbegränsades i det sociala livet på grund av sin språkstörning (Darrigrand, Dutheil, Michelet, Rereau, Rousseaux & Mazaux, 2011). Slutsatsen var att det är viktigt att hitta funktionella kommunikationsalternativ för dessa patienter. I en annan studie där 20 personer med afasi intervjuades visade resultaten att det behövs mer stöd för att öka deras delaktighet i samhället (Sjöqvist Nätterlund, 2012). Det kan tyckas att AKK inom afasibehandling borde vara både framgångsrikt och användbart, men rapporter om intervention med AKK är ofta nedslående (Jacobs, Drew, Ogletree & Pierce, 2004). I en forskningsstudie undersöktes möjligheten att använda databaserad, grafisk AKK expressivt hos nio personer med grav Brocaafasi och global afasi. Den expressiva förmågan förbättrades i klinik, men endast begränsad generalisering till naturliga kommunikationssituationer fanns (Koul, Corwin & Hayes, 2005). I en annan studie med tre personer med afasi drog Fox, Sohlberg och Fried-Oken (2001) slutsatsen att personer med afasi kan lära sig att använda bildbaserad AKK i partnerstödda samtal, men att metoden inte användes utanför den strukturerade träningen hos logoped. I en studie med två personer med grav Brocaafasi tränades expressiv förmåga med hjälp av bildbaserad AKK. Forskningspersonerna lärde sig att efterfråga och ge information genom att peka på bilder. Trots detta blev det ingen generell överföringseffekt till naturliga miljöer (Bellaire, Georges & Tompson, 1991, refererad i Jacobs et al., 2004). I en forskningsstudie av Johnson, Strauss Hough, King, Vos och Jeffs (2008) introducerades ett databaserat AKK-hjälpmiddel till tre personer med afasi. Alla tre deltagare i detta projekt klarade av att använda AKK-hjälpmidlet. I både testresultat och de anhörigas skattning av deltagarnas kommunikation fanns en generell ökning av deras kommunikativa förmåga (Johnson, Strauss Hough, King, Vos, & Jeffs, 2008).

AKK-hjälpmiddel har under lång tid ansetts vara ett lämpligt kommunikationsalternativ för patienter med grav afasi där den språkliga produktionen är mycket begränsad, då lingvistisk afasibehandling inte är applicerbar på patienter med alltför grava, språkliga störningar (Beukelman, Miranda & Garrett, 1997; Jacobs et al, 2004). Hos denna patientgrupp anses det vara viktigt att en vårdgivare eller nära anhörig utgör ett stort kommunikativt stöd för att nå framgång i inlärning och användning av AKK (Simmons-Mackie, Raymer, Armstrong, Holland & Cherney, 2010; Heister Trygg & Andersson, 2009; Hens & Nyberg, 2009; Cook & Hussey, 2002). För att nå goda resultat anser Beukelman, Miranda och Garrett (1997) att kraft även bör läggas på att inkludera vårdgivare eller partner vid rehabilitering och inlärning av AKK-hjälpmiddel. Vikten av att nära anhöriga ska ses som en del av rehabiliteringsteamet diskuteras också av Knollman-Porter (2008). Hon menar i sin litteraturöversikt över expressiva kommunikationsstörningar att de förutom att ge stöd, även kan bidra till att förbättra prognosen för patienten. Detta stämmer överens med slutsatsen i en australiensisk studie som utvärderade uppsatta mål i afasibehandling. Där framkom det genom djupintervjuer att patienter och deras anhöriga behöver känna sig mer delaktiga i rehabiliteringen för att nå goda resultat (Hersch, Worrall, Howe, Sherratt & Davidson, 2012).

För att utvärdera vad som behövdes för att nå goda resultat vid användande av AKK-hjälpmiddel gjordes en studie där man undersökte vad personer med afasi själva upplevde att de ville uppnå vid

en rehabilitering. Förutom en vilja att återgå till sitt liv som det var före stroke, framkom även önskemål om att man ville kunna uttrycka sina personliga åsikter och inte endast sina basala behov (Worrall, Sherratt, Rogers, Howe, Hersh & Ferguson, 2011). Att det är viktigt för patienter med kommunikationsstörningar att kunna uttrycka sina personliga åsikter och inte bara basala behov stämmer överens med vad Light (1988) anser. Hon påpekade att det inom sjukvården fanns en tendens att ge samma typ av AKK-hjälpmiddel till alla patienter. Denna kunde endast förmedla förekomst av smärta, medicinsk information och basala behov. Den missade på så sätt patienternas behov av att få använda individanpassad informationsöverföring, men även andra kommunikativa behov som social närhet och social etikett (Light, 1988). Detta är dock en gammal studie och förhållandena kan nu ha ändrats. Även Beukelman, Fager, Ball och Dietz (2007) framhåller i en metastudie vikten av att kommunikationsböcker måste vara individanpassade för personer med grav afasi. I en aktuell svensk studie uppmärksammas också vikten av att bildbaserad AKK bör vara individanpassad (Ellborg & Zechel, 2005). I denna studie deltog fyra par bestående av personen med afasi, samt dennes partner. Under fem tillfällen introducerades och utformades en bildbaserad AKK och användningen av denna följdes upp. Studiens resultat visar att en funktionell inriktning i afasibehandling i form av en individanpassad, bildbaserad kommunikationsbok kan ge en förbättring i vardagskommunikationen hos personer med afasi.

Att vara medveten om och diskutera attityder till AKK kan vara en viktig del vid introduceringen av ett AKK-hjälpmiddel. I en litteraturöversikt anser Beukelman, Ball och Fager (2008) att det kan finnas ett allmänt motstånd till AKK hos både brukaren och dennes anhöriga. En orsak till att personer med afasi motsätter sig ett AKK-hjälpmiddel kan vara av rädsla för att det kommer att hindra eller dämpa återhämtningen av språkförmågan, trots att forskning visar att det finns generella förbättringar i både språkliga och kognitiva domäner vid användning av bildbaserad AKK (Johnson et al., 2008; Hough & Johnson, 2009). Acceptans för och inläring av AKK kan också motverkas om hjälpmidlet introduceras sent i behandlingen, ”då allt annat misslyckats”, då anhöriga kan bli oroliga att logopeden gett upp hoppet (Beukelman et al., 2007; Hygum Jensen, 2000).

I en fallstudie gjord av Lasker och Bedrosian (2001) undersöktes attityder till AKK hos en person med förvärvad afasi och talapraxi. De anledningar som framkom till att hjälpmidlet inte användes var att forskningspersonen skämdes för att använda bildbaserad AKK i offentliga sammanhang, och att AKK av forskningspersonen sågs som ett träningshjälpmedel som endast användes hos logoped. I fallstudien gjordes även uppföljningar, och det visade sig att efter anpassningar av kommunikationsboken fanns förutsättningar för brukaren att använda hjälpmidlet ”på riktigt”. Studien tyder på att hjälpmidlet måste anpassas till specifika kommunikationssituationer och att det måste ha en funktionell förankring för att AKK-användaren ska kunna, och framför allt vilja använda det. Resultaten pekar på att acceptans och motivation till AKK är en viktig faktor att förhålla sig till vid afasibehandling om man vill nå framsteg (Johnson et al., 2008). Motivationen involverar en mängd faktorer, till exempel om patienten känner sig redo för AKK, vald AKK-metod, inlärningsmetod och resultat. Man bör därför välja att introducera AKK till patienter utifrån deras motivation för att de ska uppleva framgång (Jacobs et al., 2004). Andra sätt att öka motivationen för AKK ytterligare är att ha stegvisa, uppnåeliga mål i behandlingen. Målen ska i största möjliga mån väljas av AKK-användaren själv (Ford, 1992, refererad i Fox et al., 2001).

Vid afasi kan även annan mental eller kroppslig funktionsnedsättning finnas som kan påverka förmågan att lära sig och att använda ett AKK-hjälpmiddel. Det kan till exempel röra sig om hemipares, synfältsinskränkning eller nedsatt minneskapacitet, specifika inlärningssvårigheter, nedsatt logiskt, abstrakt tänkande och nedsatt kreativitet (Eriksson, 2001). Personen kan ha svårt att få överblick, ha svåra perseverationer, eller ha svårt för att ta initiativ eller koncentrera sig. Personer med hjärnskada är också generellt mer lättuttröttade och man måste vara någorlunda pigg för att kunna orka tillägna sig ett nytt sätt att kommunicera (Heister Trygg & Andersson, 2009;

Beukelman, Mirenda & Garrett, 1997). Förmågan att rita kan dock finnas kvar som gör att personer med afasi till viss del kan kommunicera genom detta uttrycksätt (Beukelman, Mirenda & Garrett, 1997).

Sammanfattningsvis kan det sägas att i de få studier som gjorts om bildbaserad AKK vid afasi har deltagarantalet varit lågt. Det är därför svårt att dra några generella slutsatser. Det föreligger dock implikationer för att personer med afasi kan lära sig bildbaserad AKK, samt att det bör vara individanpassat.

1.5.1 Bildbaserade kommunikationsböcker för personer med afasi

Det finns ett flertal mallar för utformning av bildbaserade kommunikationsböcker för personer med afasi (<http://www.dart-gbg.org/>). Det är viktigt att mallen är lätt att ändra på, både efter den enskilde patientens kommunikationsbehov, och varefter personens språkförmåga blir bättre (Beukelman, Mirenda & Garrett, 1997). En kommunikationsboksmall är endast ett förslag på hur en kommunikationsbok kan se ut och kan även inspirera till egna idéer till utformningen av en individanpassad kommunikationsbok (Ellborg & Zechel, 2005). I hälften av de kommunikationsböcker som finns att ladda ner från DART:s hemsida inkluderas alfabetet och siffror. Detta gäller även den kommunikationsbok som är avsedd för personer med grav afasi (<http://www.dart-gbg.org/>). En individanpassad kommunikationsbok kan innehålla fotografier (Fox, Sohlberg & Fried-Oken, 2001) ritade bilder, bokstäver, siffror och symboler (Heister Trygg & Andersson, 2009). Bilderna sätts in i en pärm som för det mesta är i A4 eller A5-format. Bilderna är ofta i färg och indelade i kategorier. Många kategorier innehåller basala behov. Exempel på kategorier är *händelser*, *personer*, *platser* och *föremål* (Hough & Johnson, 2009). Andra kategorier är *familj*, *arbete*, *umgänge* och *fritidsintressen* (Lasker & Bedrosian, 2001). Det bör poängteras att bildbaserad AKK inte innebär en exakt översättning av de aktuella orden, utan det är innehållet i bilden som är det viktiga.

I denna studie har uppsatsförfattarna utgått från en befintlig bildbaserad kommunikationsmall som anses vara ett representativt exempel för hur svenska mallar brukar se ut (<http://www.dart-gbg.org/>). Mallen kommer från det svenska projektet Komm-A och finns att ladda ner gratis från Internet (www.komm-a.se/kommunikationsbok_laddaner.htm). Patienten med afasi ska tillsammans med anhörig utarbeta en personlig kommunikationsbok med hjälp av denna mall. Första sidan i mallen består av en innehållsförteckning med en översikt över de olika kategorierna med sidhänvisning. Kategorierna består av *Adress och karta*, *Personer*, *Intressen och aktiviteter*, *Minnen*, *Veckoschema och månader*, *Mat och dryck*, *Hushåll och TV-program*, *Kroppsvård och kläder*, *Sjukvård* och *Alfabet och siffror*. I kategorin *Adress och karta* ska användarens namn, adress samt telefonnummer stå. *Personer* kan bestå av bilder på familjemedlemmar och vänner. Under *Minnen* ska bilderna avbilda viktiga händelser i AKK-användarens liv, exempelvis bröllopsdag. *Veckoschema och månader* består i denna mall av en sida med namn på veckodagarna med tillhörande aktiviteter, och en sida med bilder samt namn på månaderna. *Kroppsvård och kläder* består av bilder på kroppsvårdsaktiviteter som massage, saker man använder vid kroppsvård och bilder på klädesplagg. I de exempel som ges på lämpliga bilder är 11 verb och 114 substantiv. Mallen innehåller i medel 8 bilder per sida, det är både ritade bilder och fotografier.

1.6 Pragmatik

Pragmatik och pragmatisk förmåga definieras som användandet av språklig och icke-språklig förmåga i kommunikativt syfte (Perkins, 2007). Pragmatisk förmåga innefattar även en persons förmåga att vid rätt tillfälle uttrycka sig förståeligt till rätt person (Heister Trygg & Andersson, 2009). Att ha en god pragmatisk förmåga innebär t. ex att kunna initiera, uppehålla och avsluta kommunikativ interaktion, ha god turtagningsförmåga och att yttranden är både koherenta och kohesiva. Pragmatisk förmåga innebär enligt Perkins att det finns olika val i kommunikativa situationer, t. ex kan en person välja hur man vill uttrycka sig och påverka val av ord och intonation. Perkins menar att pragmatik består av olika beståndsdelar, nämligen semiotiska, kognitiva, motoriska och sensoriska. Dessa delar samverkar sinsemellan och pragmatiska svårigheter kan finnas i alla de olika delarna. Semiotik består av språk, gester, blickriktning, ansiktsuttryck och kroppshållning. Den kognitiva delen består av t. ex inferensförmåga, Theory of Mind, exekutiva funktioner och minnen. Den motoriska delen består av rörelseförmågan i t. ex struphuvud, händer, ansikte och ögon. Den sensoriska delen består av hörsel och syn (Perkins, 2007).

Om ett yttrande är koherent och kohesivt eller inte, kan bero på vilka krav som ställs av omgivningen (Light, 1989). Om denna omgivning är tillåtande och aktivt tolkar och hjälper till att skapa ett yttrande tillsammans med en person med t. ex en kommunikationsstörning, kan funktionsnedsättningen bli mindre påtaglig. Det betyder att personer med dessa svårigheter är mer utelämnade till sin omgivning och vikten av en stöttande kommunikationspartner blir tydlig (Light, 1989).

Inom pragmatiken är samtalsanalysen en väl etablerad metod för att analysera yttranden och deras funktion. Språkfilosoferna Austin och Searle myntade begreppet talaktsteori (Müller, Guendouzi & Wilson, 2008; Norrby, 2004). I denna teori består kommunikativa intentioner av illokuta och perlokuta talakter. Den illokuta talakten kan beskrivas som sändarens avsikt med sitt yttrande och den perlokuta talakten är mottagarens tolkning av sändarens yttrande (Müller, Guendouzi & Wilson, 2008). Talaktsteorin utgår ifrån att samtal är ett samspel mellan minst två parter. Ett annat sätt att analysera ett samtal är genom initiativ-respons analysen, så kallad IR-analys. Centralt i detta begrepp är turtagningen kommunikationsparterna emellan och man analyserar turerna i aspekterna av initiativ, som för samtalet framåt, och responser, som knyter an till ett tidigare yttrande (Linell, Gustavsson & Juvonen, 1988). I de ovannämnda analyserna läggs stor vikt vid kontexten, både i form av samtalspartnern och den fysiska kontexten.

1.7 Pragmatiska problem vid afasi

Studier har visat att det vid användande av AKK-hjälpmiddel var vanligare att kommunikationen lyckades än att den misslyckades (Light, 1989). Kommunikativa sammanbrott på grund av pragmatiska problem uppstod alltså inte i så hög grad som förmodades. Vid afasi drabbas den del av språket som återfinns inom den semiotiska delen och därmed inskränks valmöjligheterna på grund av språkstörningen (Perkins, 2007). När det gäller personer med afasi verkar de delvis kunna kompensera för sina svårigheter inom den semiotiska delen. Detta kan bero på att personer med afasi ofta har stora delar av sina övriga pragmatiska delförmågor intakta efter sin stroke (Beukelman, Mirenda & Garrett, 1997). Detta beror på att vid afasi, som är en språkstörning, är de områden i hjärnan som styr språket skadade. De övriga pragmatiska delförmågorna kan alltså vara intakta eftersom dessa styrs från andra områden i hjärnan. Personer med afasi har alltså ofta även efter sin stroke vetskap om vilka samtalsregler och strukturer på samtal som finns inom deras kultur. Detta är förståeligt eftersom de flesta personer med afasi kommunicerade utan problem både genom tal och skrift före sin stroke. Även AKK-hjälpmiddel kan påverka en persons pragmatiska

förmåga då den förhindrar en persons valmöjligheter så att han eller hon inte kan säga vad man vill, när man vill och hur man vill (Light, 1989).

2. METOD

I denna fallstudie kartlades och analyserades den expressiva kommunikationen i två kommunikationsböcker som fp använt under cirka två års tid som ersättning för tal. Det unika med fp är att han enbart hade total talapraxi, vilket gjorde att han under flera års tid enbart kunde kommunicera expressivt språkligt genom skrift. Det unika med kommunikationsböckerna var att i dessa fanns, i kronologisk ordning, all den kommunikation han normalt sett skulle ha utfört muntligt, med undantag av kroppsspråk, gester och minspel. Kommunikationsböckerna bestod av två linjerade anteckningsböcker i A5-format. Första boken sträcker sig från maj 2008 till augusti 2009, vilket är 16 månader och andra boken sträcker sig från augusti 2009 till april 2010, vilket är 8 månader. Språkets form och innehåll analyserades. Av intresse var även att jämföra de två kommunikationsböckerna med varandra för att se eventuell förändring över tid. Tillgång fanns till allt som fp kommunicerat skriftligt under den här perioden, med undantag av mejl. Fp:s journal lästes och en semistrukturerad intervju genomfördes med honom som ett komplement till analyserna och för att få mer heltäckande bakgrundsinformation. Studien var retrospektiv varför inga variabler har kunnat kontrolleras. Även tillgång till den kontext i vilken fp befann sig vid kommunikationstillfällena saknas.

Inledningsvis beskrivs fp. Beskrivningen utgår dels från journalanteckningar och dels från den intervju som gjordes (se Bilaga 3).

2.1 Forskningspersonen

Fp, här kallad JS, är en man född 1951. Han kommer ursprungligen från ett östeuropeiskt land men flyttade till Sverige med sin familj då han var fem år och har bott här sedan dess. Hans familj bestod vid flytten av far, mor och en lillebror. Båda hans föräldrar är idag avlidna. Han växte upp i en flerspråkig miljö och anser själv att svenska är hans starkaste språk. Han bor i en stor stad i södra Sverige där även hans bror bor. Fp är ensamstående och har inga barn. Han har grundskoleutbildning och gick gymnasiet i vuxen ålder. Efter det har han läst diverse kurser vid ett större universitet i Sverige. Han har arbetat som yrkesmusiker och vikarierande klasslärare i musik samt instrumentallärare. Musik är ett stort intresse i JS liv och han går gärna på konserter och jamsessioner som hålls varannan vecka på den lokala puben. Han ägnar mycket av sin fritid till att lyssna på klassisk musik och genom att söka på Internet lära sig mer om olika musiker. Han tycker även om att titta på TV, speciellt naturprogram, samt klipp på YouTube. Han läser också mycket böcker. Vad gäller socialt umgänge träffar han sin bror en till två gånger per månad och vännerna ungefär två gånger i månaden, mest i samband med jamsessionerna. Han träffar också vännerna några gånger per år på större festligheter, exempelvis midsommarafton. Han har kontakt med sin gode man via e-post. För övrigt har han ett litet socialt nätverk. Han hade en hjärtinfarkt 1994 och en vecka före insjuknandet i stroke hade han en TIA. Symptomen vid TIA var känselnedsättning samt motoriska svårigheter i höger arm och hand.

2.1.1 Anamnes

Under hösten 2005 insjuknade JS plötsligt i stroke i samband med en cykeltur i staden. Symptomen var sluddrigt tal, svaghet i höger arm och ben samt nedsatt sensibilitet och hängande mungipa på

höger sida. Jourhavande läkare ställde diagnosen stroke/propp i vänster hjärnhalva med transkranieell minskning av mediaflöde vänster med omkring 50% jämfört med höger hemisfär. JS rehabilitering bestod av arbetsterapi, sjukgymnastik och logopediska insatser. Första logopedbedömningen gjordes hösten 2005. Då diagnosticerades JS med total talapraxi och i initialläget också med lätta afatiska symptom. Träning hos logoped bestod till en början av skriftlig språkträning. Några månader in i terapin avklingade de afatiska symptomen och endast total talapraxi återstod. Talapraxin var så pass grav att den helt inskränkte JS förmåga att tala. Dessutom var den initialt så pass allvarlig att den inte kunde rehabiliteras. Logopeden introducerade idén till skriftlig kommunikation och JS bestämde därefter utformningen. Under vintern 2009 påbörjades talträning. Han har nu under några terminer träffat logoped flera gånger per vecka för att träna upp talförmågan. Eftersom talet inte kan användas fullt ut i kommunikation, använder han fortfarande kommunikationsboken ofta.

2.1.2 Forskningspersonens upplevelser av kommunikationsboken

Enligt fp var det inga problem med att börja använda kommunikationsboken då han tyckte det kändes naturligt, eftersom han inte kunde prata. I början använde JS en kommunikationsbok med A4-sidor, då JS är högerhänt behövde han mycket plats då han i början skrev med vänster hand. Efter ett tag kunde han byta till en mindre bok som förvarades och fortfarande förvaras i den väska han nästan alltid har med sig då han lämnar sin bostad. Han har även en bok i A7-format för att den lätt ska få plats i jackfickan. Han använde och använder fortfarande i princip alltid kommunikationsboken tillsammans med vänner och familjemedlemmar och tycker då att den fungerar bra. JS använder den däremot inte så ofta tillsammans med okända, i till exempel affären eller på bussen. Den fungerar inte heller så bra då han är trött eller befinner sig i bullriga miljöer. Detta beror på att han kan ha svårt att höra eller att koncentrera sig på vad samtalspartnern säger samtidigt som han skriver. JS tycker över lag att det är svårt att koncentrera sig på vad samtalspartnern säger samtidigt som han skriver en kommentar, vilket gör att han ibland tappar tråden. Fp upplever en stor skillnad på hur mycket kontakt han har med vänner nu jämfört med före sin stroke. Han upplever att vännerna är rädda för att ta kontakt med honom på grund av hans kommunikationssvårigheter. Han blir dock fortfarande inbjuden på större fester. Fp kan uppleva att han blir missförstådd i vissa situationer, ofta tillsammans med okända. Ibland förekommer det att andra skriver i hans kommunikationsbok. Han kan tycka att det är konstigt att någon vill skriva i den eftersom han hör, men tycker samtidigt att det kan vara komiskt då situationen uppstår. Reaktioner från andra då JS använder kommunikationsboken kan vara att de tror att han har afasi, eller möjligtvis att han är journalist. JS använder sig av kompletterande gester i sin kommunikation. Bland annat för ”ja” och ”nej”, men även för diverse ord som ”dator”, ”gitarr”, ”cykla” och ”fiol”.

2.2 Analys av den skrivna kommunikationen

För att kartlägga fp:s kommunikation analyserades denna avseende språkets form och innehåll. Detta gjordes genom att analysera olika språkliga domäner, semantik och grammatik, samt genom att analysera funktionen av hans yttranden. Samtliga analyser utfördes av båda uppsatsförfattarna tillsammans.

2.2.1 Lexikon

För att kartlägga fp:s lexikon analyserades det totala antalet använda ord, antalet unika och antalet frekventa ord. De unika orden definierades som ord som endast användes en gång i materialet.

Frekventa ord definierades som ord som användes två eller fler gånger. De frekvent använda orden delades in i två grupper. Ena gruppen innehöll de mest frekventa orden i materialet totalt sett, och den andra enbart de mest frekventa orden som var betydelsebärande. Den sistnämnda kategorin gjordes i syfte att kunna användas som utgångspunkt vid utformning av ett bildbaserat AKK-hjälpmiddel för fp, och även för att ge implikationer för bildbaserade AKK-hjälpmiddel i allmänhet.

Tabell 1. Analys av ordklasser, satser och yttrandelängd

Ordklasser	Satser	Yttrandelängd
Substantiv	Ettordssatser	Ord per yttrande
Adjektiv	Fullständiga huvudsatser	
Verb	Fullständiga bisatser	
Egennamn	Ofullständiga satser	
Adverb	Osäkert	
Pronomen		
Räkneord		
Interjektioner		
Övriga grammatiska småord		

2.2.1.1 Ordklasser och siffror

I Tabell 1 finns en översikt över indelningen av bland annat ordklasser. I kategorin övriga grammatiska småord återfinns konjunktioner, partiklar samt artiklar. Dessa samlades under denna paraplyterm då de, enligt uppsatsförfattarna, saknar relevans för utformandet av ett bildbaserat AKK-hjälpmiddel.

I kategorin substantiv (se Tabell 1) inkluderades inte egennamn utan denna fick två egna kategorier: namn och platser. Utifrån ett AKK-perspektiv är detta mer funktionellt eftersom bilder på personer och platser (egennamn) ofta sätts in under en kategori, och bilder på föremål under en annan. Denna indelning blev således mer jämförbar med indelningen i befintliga kategorier i bildbaserade kommunikationsböcker. Alla substantiv delades in i konkreta och abstrakta. Konkreta substantiv är substantiv som direkt kan uppfattas med de fem sinnen, och abstrakta substantiv existerar bara i tanke- eller känslvärlden (Florby & Fält, 2004). Abstrakta substantiv innefattar även egenskaper. Konkreta substantiv kan vara lättare att illustrera med en bild och det var därför av intresse att se hur stor andel av substantiven som hade kunnat bli representerade av en bild i ett kommunikationsmaterial. För att fördjupa analysen om illustrerbarhet valdes även de 50 första och 50 sista substantiven från hela materialet ut. Dessa delades vidare in i tre kategorier utifrån om de kunde anses vara lätta att illustrera, om det förelåg vissa svårigheter att illustrera dem, eller om det förelåg stora svårigheter att illustrera dem. För de substantiv där det var osäkert till vilken kategori de hörde, diskuterade uppsatsskrivarna sig fram till konsensus.

Siffrorna delades in i kategorierna *Pengar*, *Årtal*, *Datum*, *Ålder*, *Tid*, *Telefonnummer* och *Tal (övrigt)*. Den sistnämnda kategorin inkluderade siffror som var svårtolkade utan tillgång till en fullständig kontext.

2.2.2 Grammatik

2.2.2.1 Verbens tempus

Verbens tempus analyserades (presens, preteritum, perfekt, futurum, infinitiv, imperativ, pluskvamperfekt) för att utröna vilka tempus som var vanligast förekommande.

2.2.2.2 Satser

Avsikten med att analysera satser var att se vilka satser som förekom samt frekvens. En sats skulle vara förståelig och syntaktiskt och grammatiskt fullständig för att räknas som fullständig huvudsats eller fullständig bisats. Definitionen av en fullständig sats hämtades från Josefsson (2001) och innebär att en sats ska innehålla subjekt och verbfras i vid bemärkelse. Med verbfras i vid bemärkelse avses verb med dess eventuella bestämningar: predikativer, objekt och adverbial (Josefsson, 2001). Vid indelning av satserna användes ett positionsschema som utvecklats av Diderichsen (Sigurd & Håkansson, 2007). Kategorin *Ettordssatser* innehöll alla satser med endast ett ord, och kategorin *Ofullständig sats* innehöll alla satser med minst två ord och som var ofullständiga. Kategorin *Osäkert* användes för de satser där det var osäkert till vilken kategori de hörde. En bidragande orsak till denna osäkerhet var att tillgång inte fanns till den aktuella kommunikationssituationen, utan endast till den information som fp har skrivit ned. En annan orsak till att satser tillföll kategorin *Osäkert* var på grund av svårsläslig handstil.

2.2.2.3 Antalet ord per yttrande

Yttrandelängden analyserades genom att beräkna antalet ord per yttrande. Här definieras ett yttrande som en mening. Eftersom fp inte konsekvent använt sig av skriftspråksregler, t. ex inte använt sig av stor bokstav i början av meningar eller punkt i slutet av dem, avgränsades en mening av den semantiska betydelsen. Den gängse termen MLU (Mean Length of Utterance) användes inte eftersom denna är en beskrivning över barns språkliga utveckling (Sigurd & Håkansson, 2007). I beräkningen av antal ord per yttrande inkluderades alla fullständiga och ofullständiga satser samt elliptiska yttranden, det vill säga svar som till sin längd begränsas av frågan, samt svar på ja/nej frågor (Nettelbladt & Salameh, 2007). Syftet med denna analys var att se hur långa yttranden fp använde sig av.

2.2.3 Samtalsämnen

Samtalsämnet i samtliga yttranden analyserades för att dela in i ämnesområden för att på så sätt möjliggöra en jämförelse med kategorierna i den bildbaserade kommunikationsboksmallen. Fp:s samtalsämnen delades in mer detaljerat än vad som är brukligt i en kommunikationsboksmall. För att göra indelningen i samtalsämnen så förutsättningslös som möjligt lästes materialet innan dessa bestämdes. Således förhindrades att vissa yttranden tvingades in i mallens förutbestämda kategorier.

2.2.4 Funktion

För att kartlägga fp:s funktionella användning av yttranden delades de in i fyra undergrupper av kommunikativa behov enligt följande; *Önskemål och behov*, *Informationsöverföring*, *Social närhet* och *Social etikett* (Light, 1988). *Informationsöverföring* innehåller alla yttranden innehållande

information. *Social närhet* inkluderar alla yttranden där känslor eller svordomar förekommer. *Social etikett* innefattar alla hälsningsfraser och uttryck som ”hej”, ”tack” och ”god jul”. *Önskemål och behov* är yttranden där något efterfrågas. Eftersom det ibland var svårt att utan kontext till fullo förstå fp:s intentioner med sitt yttrande, lades även en kategori till som benämndes *Osäkert*. I denna kategori sattes yttranden in som utan kontext var svårtolkade, men även de yttranden som var oläsliga. För att analysera ytterligare språkliga funktioner beräknades även antal frågor. Frågorna var utformade på olika sätt. Det fanns frågor utan frågeord men med frågetecknen. En del av frågorna hade varken frågeord eller frågetecknen, där avgjorde ordföljd samt semantik om det var en fråga. Det fanns även frågor med inledande frågeord, till exempel ”vad”, ”varför” och ”hur”. Dessa fick varsin kategori.

I kartläggningen studerades även eventuella skillnader i semantisk och grammatisk användning i kommunikation med olika samtalspartners.

2.2.5 Bilder och obegripliga ord

Antal tillfällen då det fanns ritade bilder i materialet samt vilken typ av bilder dessa var analyserades också med syfte att undersöka hur vanligt detta var och vilken funktion bilderna hade.

Slutligen beräknades antalet obegripliga och oläsliga ord. Dessa ord var svårtolkade bland annat på grund av att det vid vissa tillfällen var en svårtydd handstil, eller att vissa ord inte blivit färdigskrivna. Syftet var att se eventuellt bortfall.

2.2.6 Andra skriver i boken

Syftet med denna del var att kartlägga om andra personer skrivit i boken, och i så fall hur ofta detta förekommit. Av intresse var även att titta på fp:s skriftliga reaktion på detta.

2.3 Etiska överväganden

Fp informerades om syfte med studien. Han tillfrågades även via brev om att skriva under ett medgivande om att vi fick ta del av hans kommunikationsböcker och journaler (se Bilaga 1 & 2). I en fallstudie med endast en forskningsperson finns alltid en risk att personen kan utpekas eller kränkas. Genom att all persondata och samtliga geografiska platser i uppsatsen avidentifierades minskades risken för att detta skulle inträffa. Fp:s deltagande var frivilligt och han kunde när som helst avbryta studien. Etiska kommittén vid avdelningen för foniatry, logopedi och audiologi vid Lunds universitet granskade och godkände informations- och medgivandeblankett.

3. RESULTAT

Resultatet av analyserna delades in i lexikon, siffror, grammatik, samtalsämnen, funktion, bilder och obegripliga ord och när andra skriver i boken.

3.1 Lexikon

Totalt använde fp 1525 olika ord. De unika orden utgjorde 963 (63%) och de frekventa 561 (37%). I tabellerna nedan finns en översikt över de tio mest använda orden.

Tabell 2. De tio mest frekventa orden i materialet i fallande ordning

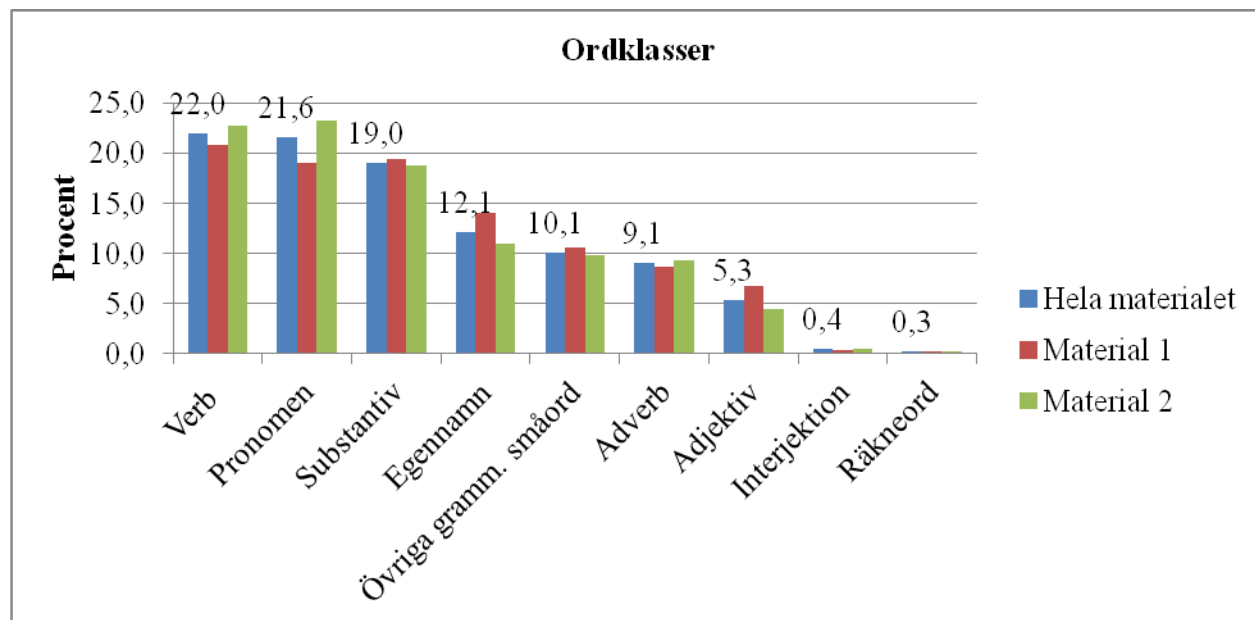
Ord	jag	har	det	på	inte	är	du	i	att	kan
Antal	338	153	143	127	98	80	76	73	67	66

Tabell 3. De tio mest frekventa betydelsebärande orden i materialet i fallande ordning

Ord	har	år	spela	bra	dator	tala	gå	hemma	stroke	namn på en vän
Antal	65	49	28	17	17	16	15	11	10	10

Tabell 2 visar att de mest frekventa orden var pronomen, prepositioner och verb/hjälperb. Det vanligaste ordet i tabellen över de tio mest frekventa betydelsebärande orden var "har", som förekom 65 gånger (se Tabell 3). Det näst vanligaste ordet var "år" som förekom 49 gånger totalt. Ordet förekom i olika böjningar, "år", "åren" och "året" och alla dessa former är inräknade i Tabell 3. Ordet fanns i olika betydelser, varav "antal år" var vanligast och förekom 27 gånger. Även ordet "spela" förekom i olika betydelser, där betydelsen "spela i band" var vanligast och förekom 11 gånger. Ordet "kan" användes betydelsebärande fyra gånger vilket betyder att det mest användes i form av hjälperb. Ordet "har" var betydelsebärande i 65 av 154 fall, vilket betyder att det i 42% av fallen användes som hjälperb. Det förekom två svordomar i materialet.

3.1.1 Ordklasser och siffror

Figur 1. Diagram över ordklassernas spridning i procent i fallande ordning.

3.1.1.1 Substantiv

Det totala antalet substantiv i kommunikationsböckerna var 881. Det var den tredje vanligast förekommande ordklassen i materialet och utgjorde 19% (se Figur 1). Egennamn utgjorde 14%. Namn på personer var den vanligast förekommande typen av egennamn, och utgjorde 88% av

dessas, medan namn på platser utgjorde 12%. Vissa av namnen förekom fler än en gång och andra endast vid ett tillfälle. Det namn som användes mest förekom vid tio tillfällen. ”Mor” och ”bror” användes vardera sju gånger. 69 geografiska plaster nämndes totalt. 14 av dessa återkom vid mer än ett tillfälle vilket betyder att 80% av platserna nämndes endast en gång. 52% av platserna fanns i hans hemort. Den plats som nämndes flest gånger förekom vid sju tillfällen. Fp:s gatuadress förekom vid tre tillfällen, övriga gatuadresser förekom endast en gång var.

Tabell 4. Substantivens illustrerbarhet i procent

Substantiv	Totalt	Konkreta	Abstrakta
Lätta att illustrera	51	82	18
Vissa svårigheter att illustrera	23	70	30
Svåra att illustrera	26	15	85

När det gäller fördelning av konkreta respektive abstrakta substantiv var andelen konkreta 56% och abstrakta 44%. Hälften av substantiven ansågs av uppsatsskrivarna vara lätta att illustrera, dessa var övervägande konkreta (se Tabell 4). Exempel på konkreta substantiv var ”dator”, ”skådespelare” och ”fribiljett”. Exempel på abstrakta var ”smärta” och ”jammet”. Det ord som förekom flest gånger inom kategorin *vissa svårigheter att illustrera* var ”år”, denna finns dock representerad i olika betydelser där endast en av dessa lätt kan illustreras (”fyller år”).

3.1.1.2 Verb

Det totala antalet verb för båda kommunikationsböckerna var 993 och utgjorde 22% av samtliga ordklasser. Som framgår av Figur 1 var det den vanligast förekommande ordklassen.

3.1.1.3 Övriga ordklasser

Adjektiv utgjorde 5,3% och var alltså en ordklass som inte användes särskilt mycket (se Figur 1). Adverb var något vanligare och utgjorde 9,1%. Det totala antalet pronomen för båda kommunikationsböckerna uppgick till 21,6% och var den näst vanligaste ordklassen. Övriga grammatiska småord utgjorde 10,6%. Interjektioner för båda kommunikationsböckerna var också få och utgjorde 0,4%.

3.1.1.4 Siffror

Tabell 5. Användningen av siffror i materialet i procent i fallande ordning.

Siffror	Tal (övrigt)	Pengar	Årtal	Ålder	Klocka	Datum	Telefonnummer
Procent	48	17	17	9	7	2	1

Fp använde siffror i sina yttranden vid totalt 372 tillfällen, vilket utgjorde 24% av alla yttranden. Tabell 5 visar att siffror i kategorin *Tal (övrigt)* var vanligast. Dessa stod med sina 48% för nästan hälften av fp:s sifferanvändning. Vid alla tillfällen var det olika siffror eller sifferkombinationer som användes. De minst använda kategorierna var *Telefonnummer* och *Datum*. Vid alla dessa tillfällen var det olika telefonnummer och datum som användes.

3.2 Grammatik

3.2.1 Verbens tempus

Tabell 6. Spridning av verbens tempus i procent

Tempus	Material 1	Material 2	Hela materialet
Presens	49,9	52,8	51,7
Preteritum	28	23,1	24,9
Perfekt	9,8	9,8	9,8
Futurum	3,1	7,4	5,8
Infinitiv	6,4	4,6	5,2
Imperativ	2,2	0,9	1,4
Pluskvamperfekt	0,6	1,4	1,1

Bland verben i hela materialet utgjorde presens 51,7% (se Tabell 6) vilket var den mest använda tempusformen. Den näst vanligaste var preteritum som utgjorde 24,9%. Det fanns även mer ovanligt förekommande tempusformer som till exempel futurum preteritii ”jag skulle komma tillbaka och få ett ” och ”jag väntade på att han skulle ringa upp när du ringde”. Dessa räknades in i tempusformen *futurum*.

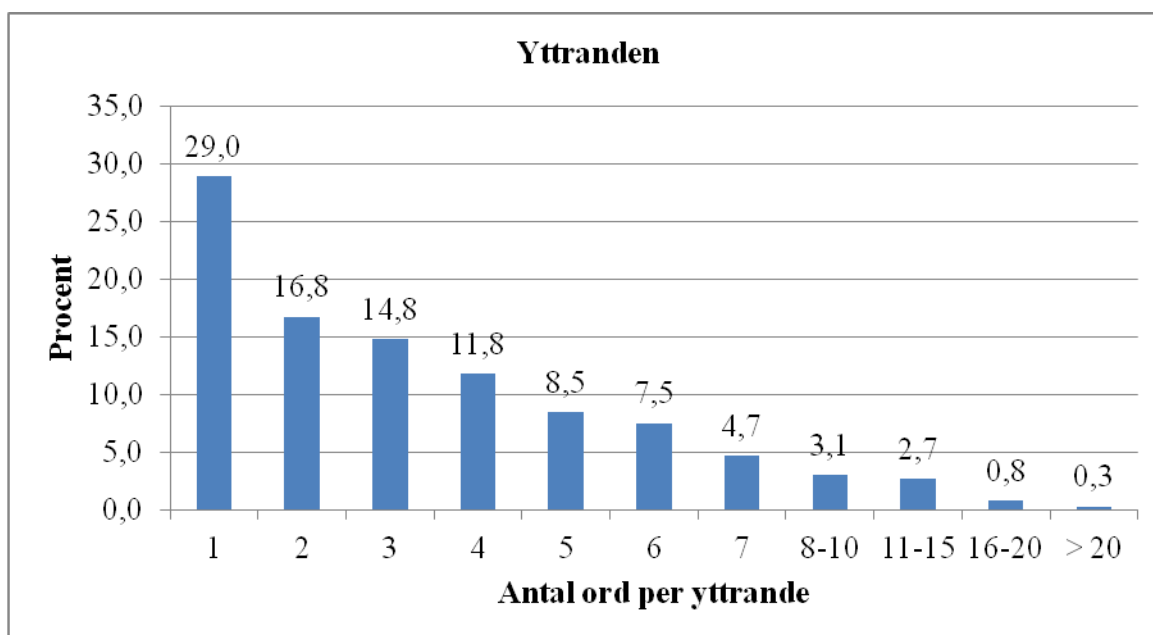
3.2.2 Satser

Tabell 7. Fördelning av satser i procent

Typ av sats	Material 1	Material 2	Hela materialet
Fullständig huvudsats	27,1	37,5	33,4
Ofullständig sats	34,5	30,3	32,0
Ettordssats	33,4	25,1	28,4
Bisats	2,6	6,6	5,0
Osäkert	2,4	0,5	1,3

För hela materialet var *Fullständig huvudsats* vanligast och utgjorde 33,4% (se Tabell 7). Exempel på fullständiga satser är ”Jag var och såg Toots Thielemanns på konserthuset för en månad sen”, ”Jag kan inte tala” och ”Den är sönder nu”. *Ofullständig sats* var nästan lika vanlig och utgjorde 32% av satserna. Ett exempel är ”Där folk jag känner”. *Bisatser* utgjorde 5% och en skillnad finns mellan kommunikationsbok 1 och 2, där bisatserna i material 1 utgjorde 2,6% och i material 2 6,6%. Exempel på en bisats inuti en huvudsats är ”Jag hörde att ni ska spela”. *Ettordssatser* utgjorde i hela materialet 28,4% vilket är nästan lika vanligt som kategorierna *Fullständig huvudsats* och *Ofullständig sats*. Det fanns tillfällen då fp använde sig av flera fullständiga satser efter varandra, exempelvis ”Jag var hos kuratorn vid neurokirurgiska men hon sa att det var dig som jag skulle söka upp”. Vid jämförelse av kommunikationsböckerna ökade de fullständiga satserna från 27,1% i det första materialet, till 37,5% i det andra materialet. De ofullständiga satserna minskade från 34,5% till 30,3%.

3.2.3 Antal ord per yttrande

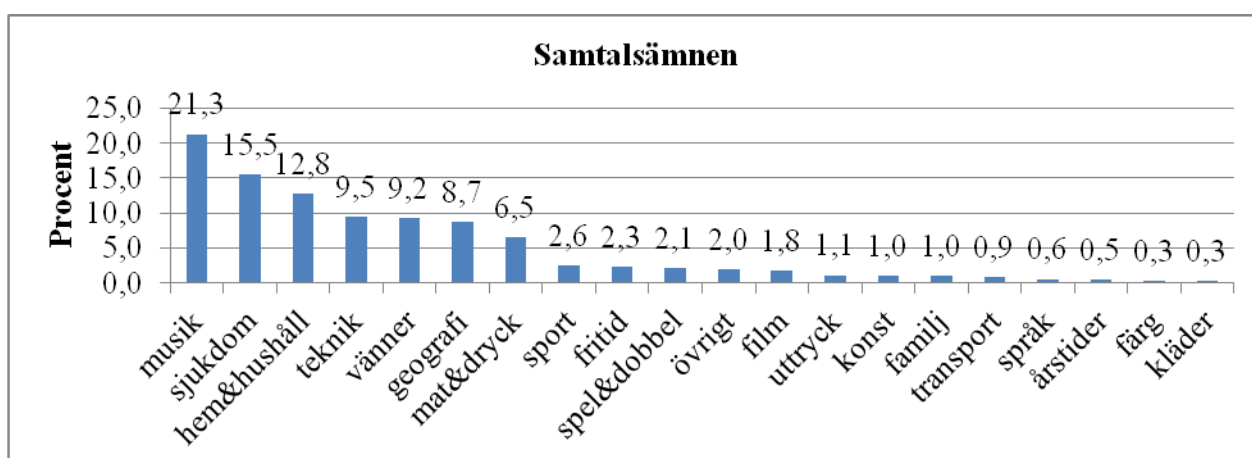

Figur 2. Diagram över antalet ord per yttrande i procent.

Medeltalet för antal ord per yttrande i kommunikationsböckerna var 3,8, där medeltalet för material 1 var 3,3 och för material 2 var det 4,2. Median för båda kommunikationsböcker var 3. Typvärdet var 1 och Figur 2 visar att ettordsyttranden var vanligast och stod för 29% av alla yttranden. Det kortaste yttrandet innehöll således endast ett ord medan det längsta yttrandet 35 ord, detta var "jag sa 'ja' sist när du frågade om jag skulle skriva trots att du var sjuk men sen slog det mig 'att jag kan inte sätta på datorn' därför var jag tvungen att ändra mig". Det syns en tydligt fallande tendens i diagrammet i Figur 2, ju längre yttrande, ju mer sällan förekom det.

Vid jämförelse över tid hade kommunikationsbok 1 i medel 40 yttranden per månad och kommunikationsbok 2 hade 113 yttranden per månad. Antalet yttranden ökade alltså i medel mellan böckerna.

3.3 Samtalsämnen

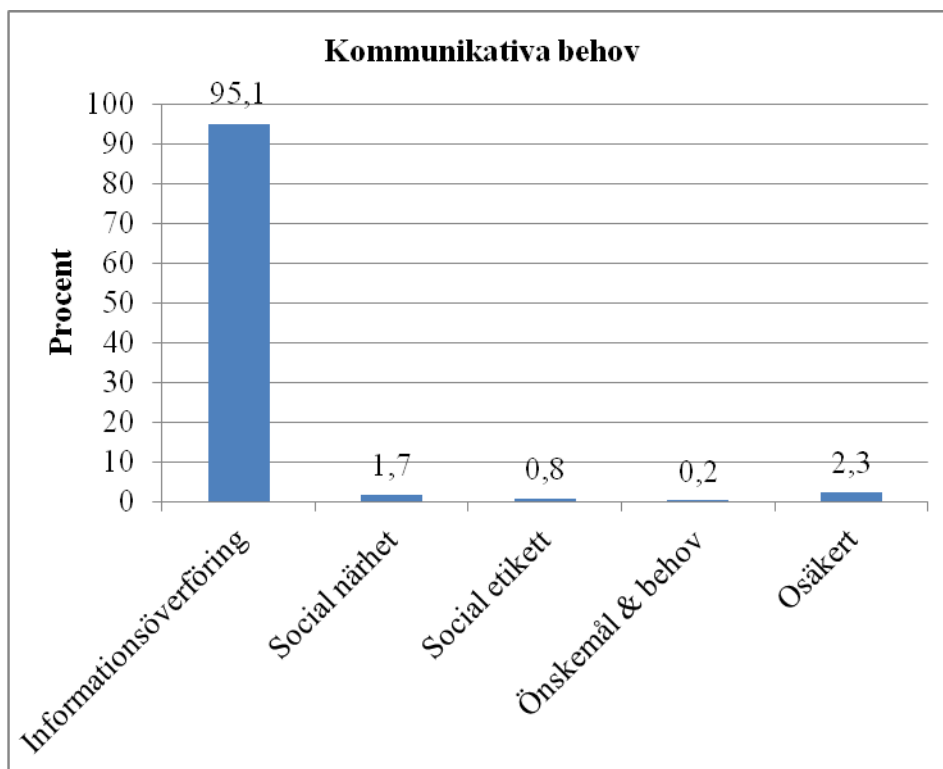

Figur 3. Fördelning av samtalsämnen i procent i fallande ordning

Det totala antalet yttranden var 1545 och antalet ämnesområden uppgick till 20. Indelningen uppkom som resultat på förekomst av samtalsämnen i materialet. Figur 3 visar att några ämnen var mer använda än andra. Ämnet *Musik* var mest använt och utgjorde 21,3% av yttrandena. I *Musik* fanns alla yttranden som innehöll bland annat musiker, musikinstrument, kompositörer, musikgenrer och musikaliska stycken. Även *Sjukdom*, vilket innehöll bland annat sjukvårdsyrken, och *Hem & hushåll*, vilket bland annat innehöll yttranden om städning och ekonomi, var vanliga. 13 av samtalsämnena förekom sällsynt, t. ex *Språk*, som innehöll ”danska” och ”italienska”, och *Kläder*, innehållande yttranden med klädesplagg. Kategorin *Uttryck* står för talesätt som ”i valet och kvalet” och artighetsfraser som ”God jul”. Kategorin *Teknik* innehåller yttranden där författarna diskuterar datorer, IT-virus, telefon och Internet. I kategorin *Övrigt* samlades de yttranden som enligt uppsatsförfattarna var svårbedömda.

3.4 Funktion

3.4.1 Kommunikativa behov

Figur 4. Fördelning av kommunikativa behov.

Figur 4 visar att *Informationsöverföring* var den mest använda typen av kommunikativa behov och utgjorde 95,1%. Exempel på detta är ”Han har spelat i samma band som jag”, ”Sprit är farligare!” och ”Jag ska gå och äta mina kvällsmackor”. Den minst använda var *Önskemål och behov* och exempel från denna kategori är ”skriv upp”. Exempel på yttranden inom kategorin *Social närhet* är ”Jag mår bättre”. Ett exempel på ett yttrande inom *Social etikett* är ”Tack ska ni ha för denna tiden, lycka till i framtiden!”.

3.4.2 Frågor

Tabell 8. Fördelning av frågor i procent

Frågor	Procent
Utan frågeord med (?)	54,2
Utan frågeord utan (?)	16,4
Hur	9,0
Vad	6,5
Var	5,0
När	2,5
Varför	2,0
Vilken	2,0
Vilka	1,5
Vilket	1,0

Antal frågor i materialet var totalt 201 och utgjorde 13% av alla yttranden. Tabell 8 visar att den vanligast förekommande typen av fråga var frågor utan frågeord, men med frågetecknen. Dessa stod för 54,2% av frågorna. Exempel på detta är ”Hans föräldrar?” Ett exempel på en fråga utan varken frågeord eller frågetecknen är ”Har du ingen dator?”. Frågor med inledande frågeord stod för 29,4% av frågorna i materialet, det vanligaste frågeordet var *Hur*.

3.5 Bilder och obegripliga ord

Bilder förekom åtta gånger i hela materialet. Dessa utgjorde 0,5% av kommunikationen vilket betyder att de var sällsynta. De kunde till exempel bestå av en uppritad karta över ett mindre område av en stad för att ge en gatubeskrivning. Bilderna bestod även av teckningar på ett ansikte, en nerv, en fot, en ost och geometriska teckningar.

Obegripliga eller oläsliga ord, dvs. bortfallet i materialet, uppgick till 99, vilket är 6,5% av det totala antalet ord. Exempel på obegripliga ord var ”surrer” och ”kövra”. Det är möjligt att dessa ord var förståeliga i situationen, men då tillgång till kontext saknas var dessa ord obegripliga för en icke-närvarande.

3.6 Andra skriver i boken

Det förekommer vid 16 olika tillfällen att andra skrev i fp:s kommunikationsbok. Detta går att urskilja genom att handstilen ändras. Vid några tillfällen verkade det som om fp ville att andra skulle skriva till honom, t. ex för att skriva ner en e-postadress eller namnet på en artist. När andra skrev till honom, skrev han ibland tillbaka ett svar, och ibland skrev han att han hör. Det var svårt utan kontext att avgöra om de som skrev var vänner eller okända. Av dem som skrev kunde en vän identifieras och fem var okända.

Sammanfattningsvis omfattade det totala antalet olika ord cirka 1500. De unika orden, alltså de som endast användes vid ett tillfälle, utgjorde nästan två tredjedelar. De tio mest frekventa orden bestod bland annat av pronomen, prepositioner och verb/hjälpverb. Det fanns en stor spridning i samtalsämnen där sju användes något mer, medan de resterande 13 samtalsämnena användes vid enstaka tillfällen. Kartläggningen av ordklasser visade att verb var den mest frekvent

förekommande ordklassen. Pronomen och substantiv var också vanligt förekommande. Av verbens tempus var presens den vanligaste formen och preteritum den näst vanligaste. Andelen konkreta och abstrakta substantiv var någorlunda lika, men de konkreta övervägde något. Hälften av substantiven ansågs vara svårillustrerbara. Fullständiga satser var mest frekventa och utgjorde 33,4%. Antalet ettordssatser förekom i 28,4% av satserna. Siffror användes mycket i materialet, medan bilder endast användes vid några få tillfällen. Indelningen av yttranden efter kommunikativa behov visade att *informationsöverföring* var den vanligaste typen, vilket förekom vid 95,1% av tillfällena. Den vanligaste typen av frågor var frågor utan frågeord.

4. DISKUSSION

Syftet med denna fallstudie var att utifrån fp:s skriftliga kommunikation få ökad kunskap om möjligheten att använda bildbaserad AKK och hur den i sådana fall skulle kunna vara utformad. Kartläggningen kan i sin tur ge implikationer för bildbaserad AKK för personer med förvärvade kommunikationsstörningar.

4.1 Resultatdiskussion

4.1.1 Frekvens

Antalet olika ord fp använt uppgick till 1525. Om alla dessa ord hade inkluderats i ett bildbaserat AKK-hjälpmedel hade den blivit ohanterligt stor och förmodligen svår att hitta i. Det skulle även vara svårt att komma ihåg alla de bilder som inkluderats. De unika orden, alltså de som endast förekom vid ett tillfälle, utgjorde så mycket som 63%. Om alla unika ord skulle ha exkluderats i JS bildbaserade AKK-hjälpmedel, betyder det att en kommunikationsbok i det här fallet skulle ha svårt att kunna tillfredsställa hans kommunikationsbehov och att hans kommunikation hade inskränkts avsevärt. De mest frekventa betydelsebärande orden i materialet var bland annat "har", "år" och "spela". Dessa nämndes i genomsnitt tre gånger per månad eller mindre. Betydelseerna för dessa ord varierade, vilket ytterligare skulle komplicera användningen i en kommunikationsbok, eftersom betydelseerna inte kan illustreras av en bild var, utan varje betydelse måste representeras av separata bilder. Exempelvis förekom ordet "spela" i sex olika betydelser, där "spela i band" var den mest använda. De betydelsebärande ord, som inte finns i tabellen över de tio mest frekventa betydelsebärande orden, användes alltså ännu mer sällan. Den låga frekvensen av i princip alla ord, även de mest frekvent använda, vållar stora problem vid val av kommunikativt relevanta bilder som skulle ha kunnat ersätta JS skriftliga kommunikation. Vid intervjun med fp framkom det att han har en liten umgängeskrets, vilket kan ha bidragit till hans sparsamma kommunikation. En mer kommunikationsbenägen person hade troligen använt sin kommunikationsbok mer, vilket förmodligen hade gjort att ordanvändandefrekvensen ökat.

Vid analysen av fp:s material visade det sig att verb var den vanligaste ordklassen. Detta stämmer inte överens med de mallar som finns för utformning av bildbaserad AKK, där cirka 10% av alla bilder illustrerar verb, medan flertalet bilder illustrerar substantiv (<http://www.dart-gbg.org/>). Anledningen till att verb inte är lika frekvent förekommande i bildbaserad AKK kan vara att dessa inte är lika lätta att illustrera, vilket inte betyder att de är mindre viktiga. När det gäller den mall som har använts för en jämförelse, hade många substantiv behövt ersättas med bilder på verb om fp:s skriftliga kommunikation skulle ha ersatts med bildbaserad AKK.

Av de sju tempusformer som användes var presens den mest använda då den förekom i fler än hälften av yttranden. Preteritum användes i en fjärdedel av alla yttranden och de resterande tempusformerna användes i färre än 10% av yttranden. För att indikera tempus kan tempusformerna ersättas med en tidslinje där AKK-användaren genom att peka indikerar tempus, om tidslinjen inte används är det presens. I flera mallar inkluderas en sådan, dock inte i den mall som använts här. På en tidslinje är det dock svårt att indikera specifika tempusformer, eftersom man på tidslinjen endast kan indikera ”dåtid” och ”framtid”. Det betyder att 48,3% av tempusformerna hade varit otydliga vad gäller exakt tempusform, därför hade dessa yttranden antingen kunnat missförstås eller gått förlorade.

Egennamn på personer var den vanligaste typen av egennamn och utgjorde 88% av egennamnen. Det vanligast förekommande egennamnet nämndes vid tio tillfällen, vilket ger en frekvens på färre än en gång varannan månad. På nytt kan det ifrågasättas om denna låga frekvens gör det kommunikativt relevant att inkludera detta namn i en bildbaserad kommunikationsbok för fp. 69 olika egennamn på platser nämndes, varav 80% förekom vid ett enda tillfälle. Den plats som nämndes flest gånger förekom vid sju tillfällen, vilket ger en frekvens på en gång i kvartalet. Den låga frekvensen på dessa kategorier vållar också stora problem vid val av kommunikativt relevanta bilder för JS.

I princip alla typer av siffror som användes i det här materialet hade i ett bildbaserat kommunikationshjälpmedel kunnat ersättas av en sida med siffror, och på så sätt täcka JS behov av att förmedla yttranden med siffror i. När det gäller personer med afasi har de ofta svårigheter med att både tolka och använda siffror. Om fp haft dessa svårigheter hade en fjärdedel av alla yttranden gått förlorade.

Antalet samtalsämnen uppgick till 20. Det samtalsämne som förekom mest var *Musik* och detta förekom i en femtedel av alla yttranden. Detta, liksom många andra samtalsämnen, innefattade specifika intressen. Om detta hade ersatts av bildbaserad AKK hade många specifika bilder fått inkluderas. Att individanpassa ett bildbaserat AKK-hjälpmedel är alltså viktigt (Beukelman, Fager, Ball & Dietz, 2007). Enligt uppsatförfattarna är det inte kommunikativt relevant att inkludera de samtalsämnen som utgör mindre än 5% i ett bildbaserat AKK-hjälpmedel, vilket innebär att övriga 13 samtalsämnen inte skulle ha inkluderats. På så sätt skulle fp:s kommunikation ha begränsats avsevärt vad gäller samtalsämnen.

Av de kommunikativa behoven var *informationsöverföring* överlägset mest använt då den stod för över 95% av alla yttranden. Att informationsöverföring förekom mest och fp i princip inte alls kommunicerade basala behov, i denna uppsats kallad *Önskemål & behov*, stämmer överens med tidigare forskning som säger att personer i behov av bildbaserad AKK vill kunna uttrycka personliga åsikter och inte endast basala behov (Beukelman, Fager, Ball & Dietz, 2007; Light, 1988). *Social etikett* användes endast i 0,8% av alla yttranden. Vid intervjun med fp framkom det dock att det för honom var en viktig del av kommunikationen. Att JS använder *Social etikett* och t. ex skriver ”God Jul”, ”Tack” och ”Glad midsommar” visar på att denna typ av vokabulär kan vara viktig i en kommunikationsbok för personer med förvärvat kommunikationsstörning (Beukelman, Mirenda & Garrett, 1997).

Andra personer skriver i boken vid 16 tillfällen. Vid minst ett tillfälle skrev en vän och vid fem tillfällen var det okända som skrev. Vid majoriteten av dessa tillfällen verkar det som att samtalspartnern missförstått fp:s kommunikationsstörning och trott att han inte hörde eller förstod om de inte skrev tillbaka. För att undvika missförstånd bör en sida med information om fp:s kommunikationsstörning inkluderas i hans bildbaserade AKK, något som finns i vissa mallar (<http://www.dart-gbg.org/>). Syftet med denna är att ge samtalspartnern en inblick i den specifika

kommunikationsstörningen. Att flera samtalspartners tror att de måste skriva i JS kommunikationsbok för att han ska förstå visar att många människor kan ha svårt att förstå vad en kommunikationsbok är för något, och vad den är till för.

Sammanfattningsvis kan det sägas att utifrån frekvens hade det varit svårt att välja kommunikativt relevanta ord, dels för att materialet innehåller många ord, och dels för att många av dessa endast används vid ett tillfälle. Även många av de ord som förekom mer än en gång hade en låg frekvens, vilket gör det diskutabelt om de ska inkluderas i ett bildbaserat AKK-hjälpmedel. Om för många bilder inkluderas blir AKK-hjälpmedlet stort och därmed otympligt och svårt att hitta i. En annan nackdel med att ha många bilder som sällan används är att AKK-användaren kan glömma bort att de finns med.

4.1.2 Illustrerbarhet

En viktig uppgift vid utformning av bildbaserad AKK är att välja bilder som kan representera de ord som AKK-användaren anser ska ingå. Dessa bör vara möjliga att illustrera och även få fram rätt budskap. En indikator på illusterbarhet är om orden är konkreta eller abstrakta, där de konkreta oftast är lättare att illustrera. Dock finns det undantag. Vissa av de konkreta orden i denna studie var svårillusterbara och vissa av de abstrakta lättillusterbara. Av de första 50 och de sista 50 substantiven i fp:s skriftliga material var 51% lättillusterbara. Av de lättillusterade substantiven var 82% konkreta och 18% abstrakta, vilket betyder att många av de konkreta substantiven också var lätta att illustrera. Exempel på ett ord som både var konkret och lättillusterbart var ”dator”. Bland de lättillusterbara fanns abstrakta substantiv som till exempel ”smärta”, som trots att det var abstrakt ansågs vara lättillusterbart. Ordet kan ersättas med en bild på en person med ett smärtfyllt ansiktsuttryck.

23% av substantiven kan vålla vissa svårigheter då de ska ersättas med bilder. Av dessa var 70% konkreta. Det betyder att andelen abstrakta substantiv var något högre i denna kategori jämfört med kategorin lättillusterbara. Ett exempel på ett konkret ord som kan vålla vissa svårigheter är ”skådespelare”. Detta kan illustreras med ett fotografi på en specifik skådespelare, vilket kan göra att det tolkas som just den skådespelaren och inte skådespelare i allmänhet. Tolkningssmögjligheterna är alltså flera. Ett abstrakt ord i materialet som kan vålla vissa svårigheter var ”jammet”. Detta skulle kunna illustreras med en bild på personer som spelar olika instrument, vilket dock också kan leda till flera tolkningssmögjligheter. Svårillusterbara substantiv utgjorde 26% och av dessa var endast 15% konkreta. Det betyder att denna kategori har den högsta andelen abstrakta substantiv i jämförelse med de två andra kategorierna. Ett exempel på ett konkret svårillusterbart substantiv är ”fribiljett”.

Sammanfattningsvis anser uppsatsskrivarna att nästan 50% av substantiven var svåra att illustrera. Det betyder att en stor del av kommunikationen med substantiv hade blivit otydlig, alternativt gått förlorad om dessa hade översatts till bildbaserad AKK. En anledning till att kommunikationsmallar till stor del består av bilder på substantiv kan vara att de i högre grad är lättillusterbara. Andra ordklasser, till exempel verb och adjektiv kan vålla besvär då de ska avbildas. Fp:s kommunikation bestod till störst andel av verb, vilket betyder att en del av hans kommunikation hade kunnat gå förlorad då man försökt hitta lämpliga bilder för att illustrera verb. Viktigt är alltså att de ord som är mest kommunikativt relevanta inte alltid är lättillusterbara.

4.1.3 Kategorier

För att se hur väl de kategorier som förekommer i en kommunikationsboksmodell överensstämmer med de samtalsämnen som förekom i JS kommunikation gjordes en jämförelse med en befintlig bildbaserad kommunikationsmall. Denna kommer från det svenska projektet Komm-A (www.komm-a.se/kommunikationsbok_laddaner.htm).

Kategorin *Adress och karta* motsvaras i vårt material närmast av samtalsämnet *Geografi*. *Geografi* omfattar alla geografiska platser JS har avhandlat. 52% av de platser som förekommer finns på hemorten, vilket gör att vi anser att en stor och detaljerad karta skulle kunna utgöra en viktig del i en kommunikationsbok. *Vänner och Familj* utgör 9,2 respektive 1% av samtalsämnena. Dessa samtalsämnen motsvaras av kategorin *Personer*. Den person som förekom flest gånger i vårt material nämndes dock vid endast tio tillfällen under två år, vilket gör att det kan diskuteras hur motiverat det skulle vara med bilder på personer när det gäller JS.

Ytterligare en kategori är *Minnen*. I vårt material kan endast ett av alla yttranden eventuellt tolkas som ett minne, ”Jag var och såg Toots Thielemanns på konserthuset för en månad sen”. Detta yttrande skulle även kunna tolkas som ren informationsöverföring. Med utgångspunkt från JS behov innebär det att kategorin *Minnen* inte förefaller vara kommunikativt relevant.

Vad gäller kategorin *Veckoschema och månader* motsvaras denna närmast av samtalsämnet *Årstider*. JS använder inga namn på månader i sin kommunikation. Däremot nämner han vid enstaka tillfällen årstider som till exempel ”somras” och ”vintertid”. Med hjälp av kategorin *Veckoschema och månader* skulle JS kunna uttrycka ”år” och ”månad” och även årstider genom att peka på sommarmånaderna alternativt vintermånaderna. Kategorin *Mat och dryck* överensstämde med ett av de samtalsämnena som förekom i vårt material vilket utgjorde 6,5% av yttrandena. Kategorin *Hushåll och TV-program* motsvarades av två samtalsämnen i vår analys. Dessa var *Hem & hushåll*, vilken utgjorde 12,8% av yttrandena, och *Film* som utgjorde 1,8%. I *Hem & hushåll* bestod en stor andel yttranden av diskussioner om pengar och innehöll många siffror, något som kan uttryckas med hjälp av sidan över siffror under kategorin *Alfabet och siffror*.

I intervjun med fp framkom att TV-program var ett intresse, men enligt analysen är detta inte något som diskuterades frekvent och kategorin *TV-program* skulle därför inte vara särskilt användbar för JS i ett bildbaserat AKK-hjälpmedel. *Kroppsvård och kläder* diskuteras i 0,3% av alla yttranden, vilket innebär att inte heller denna kategori förefaller vara så relevant. Kategorin *Sjukvård* motsvaras i JS material av samtalsämnet *Sjukdom*, vilket utgjorde 15,5% av alla samtalsämnena. Fp kommunicerade alltså ofta om detta och kategorin skulle därför vara viktig att inkludera i ett bildbaserat AKK-hjälpmedel. Siffror användes av JS vid 372 tillfällen, vilket utgjorde 24% av alla yttranden, alltså nästan en fjärdedel. I princip alla typer av siffror som användes i det här materialet kan i ett bildbaserat kommunikationshjälpmedel representeras av en sida med siffror under kategorin *Alfabet och siffror*. Det bör dock påpekas att många afasidrabbade har svårigheter med både tolkning och användning av siffror. Detsamma gäller bokstäver. Sidan med alfabetet under kategorin *Alfabet och siffror* motsvaras av naturliga skäl inte av något samtalsämne i vårt material.

Den kategori som i kommunikationsboksmodellen heter *Intressen och aktiviteter* motsvaras i analysen av JS material av mer specifika kategorier, nämligen *Musik, Sport, Fritid, Spel och dobbel* och *Konst*. *Musik* var den största och utgjorde 21,3% av alla samtalsämnena. Då den aktuella fp har många intressen skulle det i hans fall troligen behövas fler sidor med intressen.

Slutsatsen är att JS material stämmer dåligt överens med kategoriindelningen i den kommunikationsmall som användes som jämförelse. Detta kan bero på att den aktuella fp är en rörlig och aktiv person som själv kan tillgodose sina basala behov. I de flesta befintliga

kommunikationsmallar fokuseras det ofta på basala behov (<http://www.dart-gbg.org/>). Att traditionella mallar fokuserar på detta kan vara en konsekvens av att de är tänka för en äldre patientgrupp som eventuellt inte kan tillgodose sina basala behov. Fp har många specifika intressen som han har behov av att uttrycka, vilket tyder på att mer fokus skulle behöva ligga på kategorier för personliga intressen för hans del i en fiktiv kommunikationsbok. Detta överensstämmer med den tidigare forskning som visat att personer med kommunikationssvårigheter vill kunna uttrycka sina personliga åsikter och inte endast basala behov (Light, 1988; Worrall, Sherratt, Rogers, Howe, Hersh & Ferguson, 2011). Sammanfattningsvis anser uppsatsförfattarna att det är mycket svårt att översätta fp:s skriftliga kommunikation till ett bildbaserat AKK-hjälpmedel som är uppbyggt enligt den kommunikationsboksmodell som vi jämförde med.

4.1.4 Övriga iakttagelser

I materialet förekom en stor variation avseende grammatisk komplexitet, lexikon och yttrandelängd. Vid intervjun med fp framkom det att detta berodde på att han anpassade sig till kommunikationspartnern. Hans satser var i högre grad grammatiskt korrekta tillsammans med myndighetspersoner eller professionella, till exempel läkare, än tillsammans med vänner och anhöriga. Även satslängden var i dessa fall betydligt längre och innehöll fler bisatser, och vokabulären var mer formell. Fp var i dessa kommunikationssammanhang även mer noga med skrivregler, som att använda stor bokstav i början av meningar, och att använda kommatecken och punkt. Det framkom vid intervjun att JS ansåg det viktigt att kunna skifta mellan mer eller mindre formellt språk, beroende på vem han kommunicerade med. Förmågan att skifta mellan formell och vardaglig svenska i kommunikation med olika samtalspartners blir mycket svårt med ett bildbaserat AKK-hjälpmedel, eftersom samma material används tillsammans med alla samtalspartners. Det hade eventuellt också varit svårt att uttrycka de längsta yttrandena med bildbaserad AKK, då det kan vara svårt att förstå den inbördes grammatiska relationen mellan bilderna (Sutton et al., 2002). Dock utgjorde antalet ettordssatser något mer än en fjärdedel av alla yttranden i JS material, vilket betyder att många av hans yttranden utifrån detta perspektiv hade blivit tydliga.

Materialet visade att kommunikationsböckerna användes till mer än att skriva i. Vid några tillfällen fanns till exempel uppritade skisser. Utifrån detta kan det vara kommunikativt relevant att inkludera en inplastad sida med tillhörande whiteboardpenna, alternativt se till att AKK-användaren alltid har tillgång till papper och penna. På så sätt har AKK-användaren alltid möjlighet att rita eller skriva som komplement till sitt bildbaserade AKK-hjälpmedel.

En skillnad fanns i hur mycket fp använde sina två kommunikationsböcker, där den andra användes mer. Detta ger indikationer på att AKK-användare kan behöva tid på sig att vänja sig vid sitt nya kommunikationssätt.

4.2 Metoddiskussion

Brister i studien är bland annat att tillgång till kontexten som fp kommunicerat i inte funnits. Avsaknaden av situationsförståelsen gjorde att vissa ord och även kommunikativa funktioner kunde tolkas olika. Det kan ha påverkat analysen av de kommunikativa behoven, ordklasser och kategorierna för samtalsämnen. Även antalet obegripliga och oläsliga ord ger ett bortfall i vissa analyser. Antalet *Ofullständig sats* kan vara något missvisande utifrån förståelsen i kommunikationssituationen, eftersom satser som inte var syntaktiskt eller grammatiskt korrekta räknades in i denna kategori. Utifrån resultaten kan det tolkas som att alla meningar i *Ofullständig sats* var svårförståeliga, men utifrån ett kommunikativt syfte har samtalspartnern troligtvis förstått

yttrandet ändå. Att dela in substantiv i två grupper utifrån om de är konkreta eller abstrakta visade sig vålla svårigheter då det inte alltid var tydligt om ett ord var konkret eller abstrakt.

I denna studie låg tyngdpunkten på den språkliga analysen eftersom tillgång till kontext saknades. Kontextens betydelse för tolkningen av yttranden blev tydlig vid intervjun med fp. Vid flera tillfällen behövde ett ord endast påbörjas för att uppsatsskrivarna skulle förstå innehållet utifrån både kontext, skriftliga ledtrådar och JS gester och ansiktsuttryck. Detta betyder att en AKK-användare kan ta hjälp av kommunikationssituationen samt sin pragmatiska förmåga för att tydligare få fram sitt budskap (Light, 1989). Om tillgång hade funnits till samtalspartnerns yttranden hade den illokuta respektive den perlokuta talakten också kunnat analyseras djupare, dvs. talarens avsedda betydelse jämfört med vad lyssnaren uppfattar.

Att endast ha total talapraxi utan afatiska symptom, är mycket ovanligt. Uppsatsförfattarna har således haft tillgång till allt fp skrivit som ersättning för tal i kronologisk ordning som kommunicerats under två års tid, förutom mejl. En annan styrka är att alla analyser har utförts av två personer samtidigt, och där vi, när vi inte har varit överens i våra tolkningar, har diskuterat oss fram till konsensus.

4.3 Slutsatser och framtida forskning

En slutsats som kan dras utifrån denna studie är att det är svårt att utforma ett bildbaserat AKK-hjälpmiddel till fp. Denna slutsats dras eftersom fp:s totala antal ord var högt och många av dessa förekom endast vid ett tillfälle. Många av orden var dessutom svårillustrerbara. Utifrån denna fallstudies resultat kan AKK-hjälpmidlet i sig genom sin utformning riskera att begränsa kommunikationen för en person med t. ex afasi. En annan slutsats är att befintliga kommunikationsböcker består till stor del av substantiv, medan fp:s material till största del bestod av verb. Kontentan av detta är att de lättillustrerbara orden inte alltid är de mest kommunikativt relevanta bilderna.

Mer forskning behövs där kommunikationen kartläggs hos fler personer för att få ytterligare information avseende enskilda personers kommunikation, exempelvis hos personer som kommunicerar via skrift på grund av olika funktionsnedsättningar. Det hade varit värdefullt att få en spridning på forskningspersoner, män och kvinnor, yngre och äldre och med olika bakgrund. Litteraturgenomgången visar att en stor del av forskningen inriktat sig på kommunikationspartnerns betydelse vid inläring och användande av AKK-hjälpmiddel, vilket fp i denna studie inte hade. Det vore intressant om mer forskning riktas mot personer med afasi utan en nära anhörig som stöd. Mycket forskningsfokus har även legat på AKK som alternativ vid grav afasi men det hade även varit intressant att se om AKK-hjälpmiddel kan vara ett komplement vid lättare afatiska symptom.

TACK

Ett varmt tack till JS för Ditt deltagande i studien och för att Du så generöst har delat med Dig av Dina erfarenheter.

REFERENSER

- Ahlsén, E. (2008). Språkstörningar hos vuxna (förvärvade språkstörningar) – allmän del. I L. Hartelius, U. Nettelbladt & B. Hammarberg (Red.), *Logopedi* (ss. 187-197). Lund: Studentlitteratur.
- Apt, P. (1997). *Pia APts AfasiPrövning PAPAP – manual* (ss.6-15). Stockholm: Psykologiförlaget AB.
- Benson, F. (1993). Aphasia. I K.M. Heilman & E. Valenstein (Eds.), *Clinical Neuropsychology*. 3:rd edition (ss. 17-36). New York: Oxford University Press.
- Beukelman, D., Fager, S., Ball, L., & Dietz, A. (2007). AAC for Adults with Acquired Neurological Conditions: A Review. *Augmentative and Alternative Communication*, 23, 230-242. doi:10.1080/07434610701553668
- Beukelman, D., Ball, L.J., & Fager, S. (2008). An AAC Personnel Framework: Adults with Acquired Complex Communication Needs. *Augmentative and Alternative Communication*, 24, 255-267. doi:10.1080/07434610802388477
- Beukelman, D. R., Mirenda, P., Garrett, K., (1997). Adults with Severe Aphasia. I D.R. Beukelman & P. Mirenda. *Augmentative and Alternative Communication – Management of Severe Communication Disorders in Children and Adults* (ss. 331-343). Maryland: Baltimore Publishing Co.
- Caplan, D. (1987). *Neurolinguistics and Linguistic Aphasiology: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University press.
- Cook, A.M., & Hussey, S.M. (2002). *Assistive Technologies: Principles and Practice* (ss. 91-142). 2:nd ed. USA: Mosby Inc.
- Darrigrand, B., Dutheil, S., Michelet, V., Rereau, S., Rousseaux, M. & Mazaux, J-M. (2011). Communication Impairment and Activity Limitation in Stroke Patients with Severe Aphasia, *Disability and Rehabilitation*, 33, 1169-1178. doi:10.3109/09638288.2010.524271
- Eisenson, J. (1984) *Adult Aphasia* (ss. 1-36). 2:nd ed. New Jersey: Prentice-Hall.
- Ellborg, H., & Zechel, S. (2005). "Vi skulle haft en så'n från början" – Utvärdering av hur personer med afasi kan förbättra sin kommunikation med AKK i form av en kommunikationsbok. D-uppsats. Göteborgs universitet: Institutionen för neurovetenskap och fysiologi, enheten för logopedi.
- Eriksson, H. (2001). *Neuropsykologi - Normalfunktion, demenser och avgränsade hjärnskador*. Stockholm: Liber.
- Fox, L.E., Sohlberg, M.M., & Fried-Oken, M. (2001). Effects of Conversational Topic Choice on Outcomes of Augmentative and Alternative Communication Intervention for Adults with Aphasia. *Aphasiology*, 15, 171-200. doi: 10.1080/02687040042000133
- Florby, G., & Fält, E. (2004). *Grammatiskt ABC – Grammatiska termer och begrepp för effektiva språkstudier*. 3:e upplagan. Uppsala: Scripta textproduktion.

- Hartelius, L. (2008). Klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa: ICF-perspektivet inom logopedi. I L. Hartelius, U. Nettelbladt, & B. Hammarberg (Red), *Logopedi* (ss. 113-121). Lund: Studentlitteratur.
- Heister Trygg, B. (2008). *Tidig AKK - stöd för stora och små*. Malmö: SÖK.
- Heister Trygg, B. & Andersson, I. (2009). *Alternativ och kompletterande kommunikation (AKK) - i teori och praktik*. Stockholm: Hjälpmedelsinstitutet och SÖK.
- Hens, S. & Nyberg, A. (2009). *Utvärdering av Komm-A, en modell för arbete med kommunikationsbok för personer med afasi i logopedisk verksamhet*. D-uppsats. Göteborgs universitet: Institutionen för neurovetenskap och fysiologi, enheten för logopedi.
- Hersch, D., Worrall, L., Howe, T., Sherratt, S., & Davidson, B. (2012). SMARTER Goal Setting in Aphasia Rehabilitation. *Aphasiology*, 26, 220-233. doi: 10.1080/02687038.2011.640392
- Hough, M. & Johnson, R. K. (2009). Use of AAC to Enhance Linguistic Communication Skills in an Adult with Chronic Severe Aphasia, *Aphasiology*, 23, 965-976. doi:10.1080/02687030802698145
- Hygum Jensen, M. (2000). Augmentative and Alternative Communication in Logopedics. *Folia Phoniatrica et Logopaedica*, 52, (1-3), 126-135.
- Jacobs, B., Drew, R., Ogletree, T. & Pierce, K. (2004). Augmentative and Alternative Communication (AAC) for Adults with Severe Aphasia: Where We Stand and How We Can Go Further. *Disability and Rehabilitation*, 26, 1231-1240. doi:10.1080/09638280412331280244
- Johnson, R.K., Strauss Hough, M., King, K.A., Vos, P. & Jeffs, T. (2008). Functional Communication in Individuals with Chronic Severe Aphasia Using Augmentative Communication. *Augmentative and Alternative Communication*, 24, 269-280. doi:10.1080/07434610802463957
- Josefsson, G. (2001). *Svensk universitetsgrammatik för nybörjare*. Lund: Studentlitteratur.
- Koul, R., Corwin, M. & Hayes, S. (2005). Production of Graphic Symbol Sentences by Individuals with Aphasia: Efficacy of a Computer-based Augmentative and Alternative Communication Intervention. *Brain and Language*, 92, 58-77. doi:10.1016/j.bandl.2004.05.008
- Knollman-Porter, K. (2008). Acquired Apraxia of Speech: A Review. *Topics in Stroke Rehabilitation*, 15, 484-493. doi: 10.1310/tsr1505-484
- Lasker, J.P. & Bedrosian, J.L. (2001). Promoting Acceptance of Augmentative and Alternative Communication by Adults with Acquired Communication Disorders. *Augmentative and Alternative Communication*, 17, 141-153. doi:10.1080/714043378
- Light, J. (1988). Interaction Involving Individuals using Augmentative and Alternative Communication Systems: State of the Art and Future Directions. *Augmentative and Alternative Communication*, 4, (2), 66-83.

- Light, J. (1989). Toward a Definition of Communicative Competence for Individuals Using Augmentative and Alternative Communication Systems. *Augmentative and Alternative Communication*, 5, 137-144. doi:10.1080/07434618912331275125
- Linell, P., Gustavsson, L. & Juvonen, P. (1988). Interactional Dominance in Dyadic Communication: A Presentation of Initiative-Response Analysis. *Linguistics*, 26, (3), 415-442.
- Lyon, J. G., Cariski, D., Keisler, L., Rosenbek, J., Levine, R., Kumpula, J., Ryff, C., Coyne, S. & Blanc, M. (1997). Communication Partners: Enhancing Participation in Life and Communication for Adults with Aphasia in Natural Settings, *Aphasiology*, 11, (7), 693-708.
- Müller, N., Guendouzi, J.A. & Wilson, B. (2008). Discourse Analysis and Communication Impairment. I M.J. Ball, M.R. Perkins, N. Müller & S. Howard (Eds.), *The Handbook of Clinical Linguistics* (ss.1-31). Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Murray, J. & Goldbart, J. (2009). Augmentative and Alternative Communication: A Review of Current Issues. *Paediatrics and Child Health*, 19, (10), 464-468.
- Nettelbladt, U. & Salameh, E-K. (2007). *Språkutveckling och språkstörning hos barn* (ss. 255-288). Lund: Studentlitteratur..
- Norrby, C. (2004). *Samtalsanalys - Så gör vi när vi pratar med varandra* (ss. 65-78). Lund: Studentlitteratur.
- Perkins, M. (2007). *Pragmatic Impairment*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sigurd, B. & Håkansson, G. (2007). *Språk, språkinläring & språkforskning* (ss. 81-112). Lund: Studentlitteratur.
- Simmons-Mackie, N., Raymer, A., Armstrong, E., Holland, A. & Cherney, L.R. (2010). Communication Partner Training in Aphasia: A Systematic Review. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*, 91, (12), 1814-1837.
- Sjöqvist Netterlund, B. (2010). A New Life with Aphasia: Everyday Activities and Social Support, *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*, 17, 117-129. doi:10.3109/11038120902814416
- Socialstyrelsen (2003). *Klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa – ICF*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Square, P. A., Roy, E. A. & Martin, R. E. (1997). Apraxia of Speech: Another Form of Praxis Disruption. I L.J.G. Rothi & K.M. Heilman (Eds.), *Apraxia – The Neuropsychology of Action* (173-206). UK: Psychology Press.
- Sutton, A., Gallagher, T., Morford, J. & Shahnaz, N. (2002). Interpretation of Graphic Symbol Utterances. *Augmentative and Alternative Communication*, 18, 205-214. doi:10.1080/07434610212331281281

von Tetzchner, S. & Martinsen, H. (1996). Situating Augmentative and Alternative Language Intervention . I S. von Tetzchner & M. Hygum Jensen (Eds.), *Augmentative and Alternative Communication: European Perspectives* (ss. 37-48). London: Whurr Publishers Ltd.

Worrall, L.E., Sherratt, S., Rogers, P., Howe, T., Hersh, D., Ferguson, A. et al. (2011). What People with Aphasia Want: Their Goals According to the ICF. *Aphasiology*, 25, 309-322.
doi:10.1080/02687038.2010.508530

Worall, L.E. (1995). The Functional Communication Perspective. I C. Code & D. Müller (Eds.), *The Treatment of Aphasia: From Theory to Practice* (ss. 47-69). London: Whurr Publishers.

Länkar till hemsidor

DART, Kommunikations- och dataresurscenter, senast besökt 120514

<http://www.dart-gbg.org/>

www.komm-a.se/kommunikationsbok_laddaner.htm

ICF, senast besökt 120416.

<http://www.who.int/classifications/icf/en/>

Bäste Xxxx!

Vi är två logopedstudenter vid Lunds universitet som till våren ska skriva vår magisteruppsats som kommer att publiceras vetenskapligt. Syftet med uppsatsen är att förbättra alternativa kommunikationshjälpmedel, s.k AKK, för vuxna med förvärvade språksvårigheter där talförmågan har blivit påverkad. I uppsatsen skulle vi vilja analysera Din skriftliga kommunikation. Detta material kommer vi sedan att använda som underlag för att utvärdera och föreslå hur befintlig AKK för vuxna med förvärvade språksvårigheter skulle kunna utvecklas. Vi skulle därför vilja ta del av Ditt kommunikationsmaterial (anteckningsböckerna) samt de logopedjournaler och läkarjournaler, som finns på Neurologiska kliniken i Malmö, Skånes universitetssjukhus.

Vi kommer att se till att Din identitet och andra personuppgifter inte avslöjas i den slutgiltiga uppsatsen. Detta garanteras genom att alla personuppgifter avidentifieras.

Din medverkan i undersökningen är helt frivillig, och Du kan när som helst avbryta Ditt deltagande. Om Du väljer att inte medverka, eller avbryter Ditt deltagande, har detta inga konsekvenser för eventuell medverkan i framtida undersökningar. Det påverkar inte heller eventuell framtida medicinsk eller logopedisk behandling.

Vänliga hälsningar

Fanny Silfwerbrand
Logopedstudent
Tel: XXXXX
e-post: XXXXX

Siri Friberg Acuff
Logopedstudent
Tel: XXXXX
e-post: XXXXX

Pia Apt
Leg. logoped
Ämneshandledare
Tel: XXXXX
e-post: XXXXX

Pernille Holck
Leg logoped, Dr. med. vet.
Vetenskaplig handledare
Tel: XXXXX
e-post: XXXXX

Avdelningen för logopedi, foniatri och audiologi, Institutionen för kliniska vetenskaper, Lund,
Lunds universitet, Skånes universitetssjukhus, 221 85 LUND.

Bilaga 2

Svarsblankett

Jag ger härmed mitt medgivande till att Fanny Silfwerbrand och Siri Friberg Acuff får tillgång till mina journaler från Neurologiska kliniken, Xxxx och att min skriftliga kommunikation kartläggs. Jag är medveten om att jag när som helst kan avbryta deltagandet utan att detta får några konsekvenser för framtida medicinsk eller logopedisk behandling.

Underskrift

Ort och datum

Namnförtydligande

Bilaga 3

Intervjufrågor

Familj, uppväxt, socialt

- Var är Du född?
- Var växte Du upp?
- Vilka språk pratar Du? Vilket är Ditt modersmål?
- Vid vilken ålder och hur lärde Du Dig Ditt andra språk?
- Var gick Du i skolan och under hur många år?
- Har Du någon utbildning, om ja, vilken?
- Har Du några syskon eller andra nära anhöriga? Om ja, var bor de? Hur ser Din relation ut till dessa?
- Kom Du till Sverige ensam eller tillsammans med Din familj?
- Hur länge har Du bott i Sverige?
- Hur ser Ditt umgänge ut när det gäller nära vänner? Mer ytligt bekanta?
- Har Du några barn, barnbarn? Om ja, hur många och i vilka åldrar.
- Vad arbetar och har Du arbetat med? Före stroke, efter stroke?

Insjuknande

1. Är Du höger- eller vänsterhänt? Vilken hand skriver Du med efter stroke?
2. Kan Du berätta om när Du fick din stroke och om vad som hände? (t.ex vilka symptom Du fick).
3. Vad har Du fått för rehabilitering?

Fritid, intressen

1. Hur ser Din vardag ut?
2. Vad brukar Du göra på fritiden?
3. Vilka intressen har Du?
4. Beskriv Ditt umgänge! Med vem/vilka brukar Du umgås med? Ungefär hur ofta brukar Ni träffas? Var och under vilka former träffas Ni?

Kommunikation

1. Hur känns det att ha svårt att tala?
2. På vilket sätt är det svårt att tala?
3. Upplever Du någon skillnad på hur mycket kontakt Du tar nu jämfört med före Din stroke respektive precis efter Din stroke? Med:
 - A. Vänner/bekanta
 - B. Okända/obekanta
 - C. Myndigheter
4. Var det lätt/svårt att använda Din kommunikationsbok i början? Om ja, på vilket sätt?
5. Vems initiativ var det att börja använda kommunikationsboken? Hur bestämdes utformningen av den?
6. I vilka sammanhang använder Du/använder Du inte Din kommunikationsbok?
7. Upplever Du att Dina kommunikationssvårigheter hindrar Dig i sociala sammanhang? Om ja, i vilka sammanhang/situationer?
8. Tillsammans med vem/vilka använder Du/använder Du inte Din kommunikationsbok?
9. Har det tagit lång tid att vänja sig vid Din kommunikationsbok?
10. Händer det att Du glömmer kommunikationsboken någon gång, vad gör Du då? Har det förändrats över tid?

11. Upplever Du att Du blir missförstådd och i så fall i vilken typ av situationer? Vad gör Du då? (Understöder Du med kroppsspråk eller skriver Du på ett annorlunda sätt t.ex?).
12. Finns det något som är särskilt svårt/lätt att förmedla? Om ja, vad? Har det ändrats under tiden?
13. Med vem/vilka kommunicerar Du kontinuerligt, med vem/vilka inte så ofta?
14. Vilka reaktioner får Du på Din kommunikationsbok?
15. Vilken är Din reaktion när andra vill skriva i Din kommunikationsbok? Har det förändrats genom åren?
16. Vad behöver Du inte skriva, utan får fram ändå med hjälp av Ditt kroppsspråk eller gester?
17. Tillsammans med vem/vilka fungerar kommunikationsboken bra?
18. Tillsammans med vem/vilka fungerar kommunikationsboken mindre bra?
19. Hur fungerar boken i olika situationer? (mycket folk, stökigt, på tu man hand etc?)
20. Blir Du behandlad av omgivningen på något speciellt sätt på grund av Ditt sätt att kommunicera? Om ja, vad gör Du då?